

Landesbibliothek Oldenburg

Digitalisierung von Drucken

**M. Tvllii Ciceronis XII. Orationes Selectae, juxta
Recensiones optimas emendatae Et cum Notis perpetuis
ac luculentis instar Commentarii ad modum**

Cicero, Marcus Tullius

Lipsiae, 1735

VD18 12833770

Oratio V. quae est Pro L. Manilia.

urn:nbn:de:gbv:45:1-18041

SENTENTIAE.

Nemo fere est, qui sui periculi iudex non sibi se
aequiores quam reo praebeat.

Immane est dicere, pereant amici, dum simul ini-
mici intercidant.

Frugi hominem dici non multum habet laudis in
rege: fortem, iustum, seuerum, grauem, magnani-
mum, largum, beneficum, liberalem, sunt regiae
laudes: illa priuata est.

Frugalitatem, id est, modestiam, & temperantiam
virtutem esse maximam iudico.

Corruptela serui, si non modo impunita fuerit,
sed etiam a magna auctoritate approbata, nulli pari-
etes nostram salutem, nullae leges, nulla iura custo-
dient: ubi enim id, quod intus est atque nostrum,
impune euolare potest, contraque nos pugnare, fit in
dominatu seruitus, in seruitute dominatus.

Semper regium nomen in ciuitate Romana san-
ctum fuit: sociorum vero regum & amicorum san-
ctissimum.

ORATIO V.

quae est

PRO L. MANILIA.

Argumentum Orationis pro L. Manilia.

Graui & diuturna Romanis cum Mithridate Re-
ge Ponti bella fuisse. Contra hanc primum missi
sunt cum imperio Sylla & post hunc L. Lucullus. Hi
duo quamquam regem magnis cladibus afflixerunt,
indebellatum tamen relinquere coacti sunt. Sylla
enim

enim, ad reprimendam factionem Marianam, Romam rediit, pace cum Mithridate facta, L. Lucullus cum Regem iam ad extremum pene spiritum redegisset, per seditionem militum suorum, sequi longius nolentium, prohibentur id bellum finire. Ad haec Lucullus Senatus consulto auocabatur ab eo bello. Itaque exercitu eius disperso Mithridates impune grassabatur. Proinde C. Manilius tribunus plebis legem ferebat, ut Pompeio Phrygia, Lycaonia, Galatia, Cappadocia, Cilicia, Colchis, Pontus, Armenia, aliaque loca & exercitus, quos Lucullus tenebat, crederentur, & contra Mithridatem & Tigranem Imperator extra ordinem iret. Hac lege potentia Pompeii nimis crescere, & Lucullus imminui videbatur. Quare optimi quique rogationi huic sine lege obsistebant. Sed cum dies promulgationis adesset, metu plebis, quae Pompeio fauebat, quiescebant. Solus Catulus & Hortensius Consulares rogationem dissuadebant. His Cicero respondet hac Oratione suadetque populo, ut lege Manilii Pompeium ducem declarent belli Mithridatici, & obiectiones, Catuli & Hortensii refutat.

Genus orationis est deliberatiuum. Suadet enim Cicero, ut Pompeium deligant ducem eius belli; atque hic pertinet laus Pompeii ex Genere demonstratiuo.

Status est coniecturalis: An Pompeius bello Mithridatico sit praeficiendus? quod affirmatur.

Stylus seu dicendi character est temperatus.

Habita haec Oratio ad populum M. Aemilio Lepido L. Volcatio Tullo Coss. Anno V. C. DCLXXXVII. Cicerone aetatem agente XLI.

Euentus fuit, ut valeret Lex Manilii, & Pompeius praefectus fuerit bello Mithridatico.

ORATIO V.
 PRO LEGE MANILIA,
 AD POPVLVM.

CAPVT I.

Quanquam mihi semper frequens conspe-
 ctus ¹ vester multo iucundissimus, hic au-
 tem locus ² ad agendum ³ amplissimus ⁴,
 ad dicendum ornatissimus est visus, Quirites:
 tamen hoc aditu ⁵ laudis ⁶, qui semper optimo
 cuique ⁷ maxime patuit, non mea me voluntas,
 sed meae vitae rationes ⁸ ab ineunte aetate ⁹ su-
 sceptae prohibuerunt. Nam cum antea per ¹⁰
 aetatem nondum huius auctoritatem loci con-
 tingere auderem statueremque ¹¹, nihil huc ¹²,
 nisi ¹³ perfectum ingenio, elaboratum indu-
 stria afferri oportere, omne meum tempus a-
 micorum temporibus ¹⁴, transmittendum
¹⁵ putavi. Ita neque hic ¹⁶ locus vacuus
 fuit vnquam ab iis, qui vestram causam de-
 fen-

¹ praesentia. ² forum iudiciale, rostra. ³ Causas fo-
 renses, ad dicendum. ⁴ decorus mihi, honorificus. ⁵ occa-
 sione, consuetudine. ⁶ acquirendae, adipiscendae. ⁷ cui-
 libet. ⁸ propositum meum, vitae meae constitutiones.
⁹ a prima iuuentute. ¹⁰ propter aetatem adhuc iuueni-
 lem. ¹¹ putarem, persuaderer. ¹² ad hunc locum, ad haec
 rostra. ¹³ nisi id quod esset perfectum. ¹⁴ periculis, cau-
 sis forensibus. ¹⁵ indulgendum, permittendum. ¹⁶ haec
 rostra,

¹⁷ caus-

fenderent: & meus labor in priuatorum periculis ¹⁷ caste ¹⁸ integreque ¹⁹ versatus, ex vestro iudicio ²⁰ fructum ²¹ est amplissimum consecutus. Nam cum propter dilationem comitiorum ²² ter praetor primus centuriis ²³ cunctis renunciatus sum, facile intellexi, Quirites, & quid de me iudicaretis, & quid aliis praescriberetis ²⁴. Nunc cum & auctoritatis in me tantum sit, quantum vos honoribus mandandis ²⁵ esse voluistis, & ²⁶ ad agendum facultatis tantum, quantum homini vigilantibus ex forensi vsu ²⁷ prope quotidiana dicendi exercitatio potuit asserere; certe, & si quid auctoritatis in me est, ea apud eos utar, qui eam mihi dederunt; & si quid etiam dicendo consequi ²⁸ possum, iis ostendam potissimum, qui ei quoque rei ²⁹ fructum ³⁰ suo iudicio ³¹ tribuendum esse censuerunt. Atque illud ³² in primis mihi laetandum iure esse video, quod in hac insolita mihi ex hoc loco ratione ³³ dicendi, causa talis oblata est, in qua oratio ³⁴ nemini deesse potest. Di-

cen-

¹⁷ causis forensibus defendendis. ¹⁸ sincere. ¹⁹ dum muneribus me corrumpi non sum passus. ²⁰ sententia, opinione. ²¹ utilitatem. ²² conuentum populi Romani, suffragiorum causa. ²³ a centuriis, a populo, qui in centurias diuidebatur. ²⁴ quod ipsi de me iudicare deberent. ²⁵ in honoribus, qui mihi dati sunt. ²⁶ & cum in me sit tanta facultas agendi. ²⁷ consuetudine. ²⁸ efficere. ²⁹ huic eloquentiae meae. ³⁰ honores amplissimos, Aeditatem scilicet & Praeturam. ³¹ suffragio, voluntate. ³² propter illud. ³³ more, modo, consuetudine. ³⁴ copia verborum.

cendum est enim de Cn. Pompeii singulari eximia-
que virtute. Huius autem orationis difficilius est
exitum, quam principium inuenire. Itaque non
mihi tam copia, quam modus ³⁵ in dicendo quae-
rendus est.

³⁵ iusta moderatio.

CAPVT II.

ATque vt inde ¹ oratio mea proficiscatur ²,
vnde haec omnis causa ducitur ³, bellum
grauē & periculosum vestris vectigalibus ⁴, atque
fociis a duobus potentissimis regibus infertur,
Mithridate, & Tigraue: quorum alter relictus ⁵,
alter ⁶ lacesitus ⁷, occasionem sibi ad occupan-
dam Asiam oblatam esse arbitratur. Equitibus
⁸ Romanis, honestissimis viris, adferuntur ex A-
sia quotidie literae, quorum magnae res ⁹ agun-
tur ¹⁰, in vestris vectigalibus exercendis ¹¹ occu-
patae, qui ad me pro necessitudine ¹², quae mihi
est cum illo ordine ¹³, causam reip. periculaque
rerum suarum detulerunt ¹⁴. Bithyniae, quae
nunc vestra prouincia est, vicos exustos esse
complures: regnum Ariobarzanis, quod finiti-
mum est vestris vectigalibus ¹⁵, totum esse in ho-
stium

¹ Ex hac re. ² incipiat, profluat. ³ derivatur, originem
habet. ⁴ iis hominibus, qui vobis vectigalia in prouinciis
soluunt. ⁵ non plane fuit victus. ⁶ Tigranes. ⁷ ad bel-
lum nobiscum gerendum irritatus a Lucullo. ⁸ qui in
prouinciis vectigalia exigunt & soluunt. ⁹ opes. ¹⁰ peri-
clitantur. ¹¹ administrandis. ¹² amicitia. ¹³ publicano-
rum. ¹⁴ nunciarunt mihi. ¹⁵ oppidis, locis, in quibus ve-
stra vectigalia maxime exiguntur.

¹⁶ post

stium potestate; Lucullum magnis rebus gestis ¹⁶, ab eo bello discedere; huic ¹⁷ qui succurrerit, non satis esse paratum ¹⁸ ad tantum bellum administrandum: unum ¹⁹ ab omnibus sociis, & ciuibus ad id bellum imperatorem deposci atque expeti, eundem hunc vnum ab hostibus metui, praeterea neminem. Causa ²⁰ quae sit, videtis: nunc quid agendum sit, considerate. Primum mihi videtur de genere belli, deinde de magnitudine, tum de imperatore deligendo esse dicendum. Genus ²¹ est enim eiusmodi ²²; quod maxime vestros animos excitare atque inflammare debet: in quo agitur ²³ populi Romani gloria, quae vobis a maioribus cum magna in rebus omnibus, tum summa ²⁴ in re militari tradita ²⁵ est: agitur salus sociorum, atque amicorum, pro qua ²⁶ multa maiores vestri magna & graua bella gesserunt: aguntur ²⁷ certissima populi Rom. vectigalia, & maxima: quibus ²⁸ amissis, & pacis ornamenta ²⁹, & subsidia belli requiretis ³⁰: aguntur bona multorum ciuium, quibus est a vobis, & ipsorum & reip. causa consulendum ³¹.

CAPVT

¹⁶ postquam magnas res gesserat. ¹⁷ eum vero, qui Ariobarzano huic debeat succurrere. ¹⁸ instructum, idoneum. ¹⁹ solum Pompeium. ²⁰ materia, de qua ego nunc dicam, & de qua vos debetis nunc suffragia ferre. ²¹ belli. ²² ita est comparatum. ²³ versatur. ²⁴ gloria. ²⁵ relicta, & quam vos conseruare debetis. ²⁶ salute & conseruatione. ²⁷ in periculo sunt. ²⁸ quae si amissa sunt. ²⁹ media pacis conseruandae. ³⁰ desiderabitis, *vermissen*. ³¹ auxilium ferendum, prospiciendum.

CAPVT III.

ET quoniam semper appetentes ¹ gloriae praeter ceteras gentes, atque auidi laudis fuistis, delenda est ² vobis illa macula Mithridatico bello superiore suscepta ³, quae penitus iam infedit, atque inueterauit in populi Romani nomine: quod is ⁴, qui vno die tota ⁵ Asia, tot in ciuitatibus, vno nuncio, atque vna literarum significatione ⁶ ciues Rom. necandos trucidandosque denotauit ⁷, non modo adhuc poenam nullam suo dignam scelere ⁸ suscepit ⁹, sed ab illo tempore ¹⁰ annum iam tertium & vigesimum regnat, & ita regnat, vt se non Ponto ¹¹, neque Cappadociae latebris ¹² occultare velit, sed emergere ¹³ e patrio ¹⁴ regno, atque in vestris vectigalibus, hoc est, in Asiae luce ¹⁵ versari ¹⁶. Etenim adhuc ita vestri cum illo rege contenderunt ¹⁷ imperatores, vt ¹⁸ ab illo insignia ¹⁹ victoriae, non ²⁰ victoriam reportarent. Triumphauit L. Sylla, triumphauit L. Muraena de Mithridate, duo fortissimi viri, & summi imperatores ²¹, sed ita triumpharunt, vt ille pulsus ²², superatusque regnaret. Verum tamen il-

¹ Cupidi. ² vos oportebit extinguere illam maculam & illud dedecus. ³ accepta. ⁴ Mithridates. ⁵ in tota. ⁶ vno mandato facto per literas. ⁷ iussit. ⁸ crudelissimo facinore. ⁹ pertulit. ¹⁰ quo ciues Romanos trucidari iussit. ¹¹ in Regno Pontico. ¹² speluncis. ¹³ sed quod velit etiam audacter prodire. ¹⁴ Pontico. ¹⁵ conspectu. ¹⁶ grassari. ¹⁷ pugnarunt. ¹⁸ vt quidem. ¹⁹ honores. ²⁰ non vero ipsam & plenam victoriam. ²¹ sed tantummodo. ²² quamuis pulsus & superatus sit, tamen adhuc regnaret & potens sit ac metuendus.

illis imperatoribus laus est tribuenda, quod egerunt ²³, venia danda ²⁴ quod reliquerunt ²⁵: propterea quod ab eo bello Syllam in Italiam respublica ²⁶, Muraenam Sylla reuocauit.

²³ vexauerunt Mithridatem, eumque coegerunt accipere leges pacis. ²⁴ ipsis est. ²⁵ eum, quod eum non persecuti fuerunt ulterius. ²⁶ reipublicae necessitas.

CAPVT IV.

Mithridates autem omne reliquum tempus, non ad obliuionem veteris belli, sed ad comparisonem ¹ noui contulit ², qui postea quam maximas aedificasset ornassetque ³ classes, exercitusque permagnos, quibuscunque ex gentibus potuisset, comparasset ⁴, & se Bosphoranis ⁵ finitimis suis bellum inferre simulasset, vsque in Hispaniam legatos Ecbaranis ⁶ misit ad eos duces ⁷, quibuscum tum bellum gerebamus: vt, cum duobus in locis distinctissimis ⁸, maximeque diuersis vno ⁹ consilio, a binis ¹⁰ hostium copiis, bellum terra marique gereretur, vos ¹¹ ancipiti contentione districti, de imperio dimicaretis ¹². Sed tamen alterius partis ¹³ periculum, Sertorianae atque Hispaniensis, quae multo plus firmamen-

¹ instructionem, initium. ² applicuit. ³ instruxisset. ⁴ collegisset, conscripisset. ⁵ accolis Bosphori Thracii. ⁶ ex vrbe Ecbaranis, quae metropolis est Mediae. ⁷ Sertorium aliosque reipublicae tum hostes. ⁸ remotissimis. ⁹ coniunctis, vnitis consiliis. ¹⁰ a gemino exercitu. ¹¹ Quirites. ¹² vt vos diuersas haberetis opiniones, & incerti essetis, cuius imperium exercitus Romani mandari deberet. ¹³ hostis.

menti ac roboris habebat ¹⁴ Cn. Pompeii diuino ¹⁵ consilio ac singulari virtute depulsum est : in altera parte ¹⁶ ita res ¹⁷ a L. Lucullo, summo viro, est administrata, vt initia illa gestarum rerum magna atque praeclara, non felicitati eius sed virtuti ¹⁸ : haec autem extrema ¹⁹, quae nuper acciderunt, non culpae ²⁰, sed fortunae tribuenda esse videantur. Sed de Lucullo dicam alio loco ²¹, & ita dicam, Quirites, vt neque vera ²² laus ei ²³ detracta ²⁴ oratione nostra, neque falsa ²⁵ afficta esse videatur : de vestri imperii dignitate atque gloria, quoniam is est exorsus ²⁶ orationis meae, videte, quem nobis animum ²⁷ suspiciendum ²⁸ putetis.

¹⁴ quam quidem exercitus Mithridatis. ¹⁵ prudentissimo. ¹⁶ Mithridatis. ¹⁷ imperium. ¹⁸ fortitudini. ¹⁹ hoc vltimum autem, quod regem persequi non potuit. ²⁰ Luculli. ²¹ in hac tamen oratione. ²² debita. ²³ Luculle. ²⁴ adempta. ²⁵ laus. ²⁶ contextus, & quasi filum & praecipuum argumentum. ²⁷ sententiam. ²⁸ ferendum, sumendum.

CAPVT V.

MAiores vestri saepe mercatoribus, ac nauiculatoribus ¹ iniuriosius tractatis ², bella gesserunt : vos tot ciuium Rom. millibus, vno nuncio atque vno tempore necatis ³, quo tandem animo esse debetis ⁴ ? legati quod ⁵ erant appellati superbius,

¹ Qui nauium domini sunt, & operam suam locant ad merces vehendas. ² si forte tractati fuerunt. ³ postquam tot ciues necati fuerunt a Mithridate. ⁴ quid putatis, vos facere debere. ⁵ quoniam.

6 cla-

bis, Corinthum patres vestri, totius Graeciae lumen ⁶ extinctum esse voluerunt: vos eum regem inultum esse ⁷ patiemini, qui legatum populi Rom. consularem ⁸ vinculis ac verberibus, atque omni supplicio excruciatum necavit? illi ⁹ libertatem civium Rom. imminutam ¹⁰ non tulerunt ¹¹: vos vitam ereptam negligetis ¹²? lus legationis verbo ¹³ violatum illi ¹⁴ persecuti sunt: vos legatum populi Rom. omni ¹⁵ supplicio interfectum inultum relinquetis? videte ¹⁶, ne, ut ¹⁷ illis pulcerrimum ¹⁸ fuit, tantam vobis imperii gloriam relinquere, sic vobis turpissimum sit, illud ¹⁹ quod accepistis, tueri & conseruare non posse. Quid? quod ²⁰ salus sociorum summum in periculum ac discrimen vocatur ²¹. Regno expulsus est Ariobarzanes rex, socius populi Rom. atque amicus: imminet ²² duo reges toti Asiae non solum vobis inimicissimi, sed etiam vestris sociis atque amicis: ciuitates autem omnes, cuncta Asia atque Graecia vestrum auxilium expectare propter periculi magnitudinem coguntur: imperatorem a vobis certum ²³ deposcere, cum praesertim vos alium ²⁴ mi-

⁶ clarissimam urbem. ⁷ non puniri. ⁸ virum, qui iam Consul fuerat. ⁹ maiores vestri. ¹⁰ esse, imminui, violari, debilitari. ¹¹ passi sunt. ¹² vosne concedetis, ut vita Legato vestro impune erepta sit? ¹³ etiam vnico verbo iniurioso. ¹⁴ maiores vestri. ¹⁵ crudelissimo. ¹⁶ considerate, expedite. ¹⁷ quemadmodum. ¹⁸ honorificum. ¹⁹ illam gloriam Imperii. ²⁰ quin imo etiam. ²¹ trahitur. ²² minantur, inferre bellum volunt. ²³ Pompeium, cui sidere possit.

²⁴ miseritis, neque audent, neque se id facere
 summo sine periculo posse arbitrantur: vident ²⁵,
 & sentiunt hoc idem, quod vos ²⁶, vnum ²⁷ virum
 esse, in quo summa ²⁸ sint omnia, & eum ²⁹ prope
 esse, (quo etiam carent aegrius ³⁰;) cuius aduentu
 ipso ³¹ atque nomine ³² tametsi ille ad maritimum
³³ bellum venerit, tamen impetus hostium repres-
 sos ³⁴ esse intelligunt, ac retardatos. Hi vos, quo-
 niam libere loqui non licet, tacite rogant, vt se ³⁵
 quoque, sicut ceterarum prouinciarum socios, di-
 gnos existimetis, quorum salutem ³⁶ tali viro com-
 mendetis: atque hoc etiam magis quam ceteros,
 quod ³⁷ eiusmodi in prouinciam homines cum im-
 perio mittimus, vt, etiamsi ab hoste defendant ³⁸,
 tamen ipsorum aduentus in vrbes sociorum non
 multum ab hostili expugnatione ³⁹ differant ⁴⁰.
 Hunc ⁴¹ audiebant antea, nunc praesentem vident,
 tanta temperantia, tanta ⁴² mansuetudine, tanta
 humanitate, vt ii beatissimi ⁴³ esse videantur, apud
 quos ille diutissime commoratur.

²⁴ Lucullum. ²⁵ amici & socii vestri vident hoc. ²⁶
 quod vos videtis & sentitis. ²⁷ scilicet, vnum esse Pom-
 peium. ²⁸ praeclara virtus, auctoritas, scientia rei mili-
 taris &c. ²⁹ solum Pompeium. ³⁰ quem maxime deside-
 rant. ³¹ solo. ³² fama. ³³ cum piratis gerendum. ³⁴
 metu Pompeii aduenientis. ³⁵ ipsos. ³⁶ conseruatione-
 nem. ³⁷ quoniam alias. ³⁸ socios & prouinciam. ³⁹
 deuastatione. ⁴⁰ quoniam auari sunt, & ciuibus bona sua
 solent eripere. ⁴¹ Pompeium. ⁴² tam temperantem esse.
⁴³ felicissimi.

C.A.P.

CAPVT VI.

QVare si propter socios nulla ipsi iniuria laces-
 fiti ¹ maiores vestri cum Antiocho, cum Phi-
 lippo, cum Aetolis, cum Poenis ² bella gesserunt:
 quanto ³ vos studio conuenit iniuriis prouocatos,
 sociorum salutem vna cum imperii vestri digni-
 tate ⁴ defendere? praesertim cum de vestris ma-
 ximis vectigalibus agitur. Nam ceterarum pro-
 uinciarum vectigalia, Quirites, tanta ⁵ sunt, vt iis
 ad ipsas prouincias tutandas ⁶ vix ⁷ contenti esse
 possimus: Asia vero tam opima est, & fertilis, vt
 & vbertate ⁸ agrorum, & varietate fructuum, &
 magnitudine passionis, & multitudine earum re-
 rum ⁹, quae exportantur ¹⁰, facile omnibus terris
¹¹ antecellat. Itaque haec ¹² vobis prouincia,
 Quirites, si & belli vtilitatem, & pacis dignitatem
 sustinere ¹³ vultis, non modo a calamitate, sed
 etiam a metu calamitatis est defendenda. Nam
 ceteris in rebus cum venit calamitas ¹⁴, tum de-
 trimentum accipitur: at in vectigalibus non so-
 lum aduentus ¹⁵ mali ¹⁶, sed etiam metus ipse
 affert calamitatem. Nam cum ¹⁷ hostium co-
 piae

¹ Quamuis maiores vestri ipsi nulla iniuria affecti erant.
² Carthaginensibus. ³ quanto cum ardore decet vos defendere salutem &c. ⁴ honore. ⁵ tam exigua. ⁶ defendendas.
⁷ vt illa vix sufficiant aut satis sint. ⁸ fertilitate. ⁹ mercium.
¹⁰ deuehuntur in alias prouincias. ¹¹ prouinciis. ¹² Asia.
¹³ tueri, conseruare. ¹⁴ tempestas, quae calamos in agris proster-
 nit. ¹⁵ praesentia. ¹⁶ calamitatis, detri-
 menti. ¹⁷ quoniam, quando, dum.

piae non longae absunt, etiamsi ¹⁸ irruptio facta
 nulla sit, tamen pecora relinquuntur, agricultura
 deseritur, mercatorum nauigatio conquiescit. Ita
 neque ex portu, neque ex decumis ¹⁹, neque ex
 scriptura ²⁰ vectigal conseruari potest. Quare saepe
 totius anni fructus ²¹ vno rumore periculi, atque
 vno belli terrore amittitur. Quo tandem animo es-
 se existimatis, aut eos ²², qui vectigalia nobis pen-
 sitant ²³, aut eos, qui exercent ²⁴ atque exigunt,
 cum duo reges cum maximis copiis prope adsint,
 cum vna excursio equitatus ²⁵ per breui tempore
 totius anni vectigal auferre possit: cum publicani
 familias maximas, quas in saltibus ²⁶ habent, quas
 in agris, quas in portibus atque custodiis ²⁷, ma-
 gno periculo se habere arbitrentur? Putatisne vos
 illis rebus ²⁸ frui posse, nisi eos, qui vobis fru-
 ctuosi ²⁹ sunt, conseruaueritis, non solum (vt antea
 dixi) calamitate ³⁰, sed etiam calamitatis formidine
 liberatos ³¹?

¹⁸ adhuc. ¹⁹ decimis, *zehenden*, decima pars frumenti
 collecti. ²⁰ vectigal, quod ex decimis colligebatur. ²¹ pro-
 uentus, redditus, vectigal. ²² incolas Asiae. ²³ exsoluunt.
²⁴ administrant. ²⁵ equitum. ²⁶ in syluis. ²⁷ *an Paessen*,
 familiae quas habent in custodiis, *Zoll-Hege-Weg-Straf-*
sen bereuten. ²⁸ vectigalibus. ²⁹ vtilis. ³⁰ liberatos. ³¹
 ita vt liberentur a calamitate.

CAPVT VII.

AC ne illud quidem ¹ vobis negligendum est,
 quod mihi ego extremum ² proposueram, cum
 es.

¹ Non etiam. ² vltimo loco dicere.

³ spe-

essem de belli genere dicturus, quod ad multorum bona ciuium Rom. pertinet 3: quorum vobis pro vestra sapientia, Quirites, habenda est ratio 4 diligenter. Nam & publicani, homines & honestissimi & ornatisissimi 5, suas rationes & copias 6 in illam prouinciam contulerunt 7: quorum ipsorum per se 8 res, & fortunae 9 curae vobis esse debent. Etenim si vectigalia neruos 10 esse reipubl. semper duximus 11, eum certe ordinem 12, qui exercet 13 illa 14, firmamentum ceterorum ordinum recte esse dicemus. Deinde ceteris ex ordinibus 15 homines gnaui 16 & industrii partim in Asia negotiantur 17, quibus 18 vos absentibus consulere 19 debetis, partim suas & suorum in ea prouincia pecunias magnas collocatas habent 20. Erit igitur humanitatis vestrae 21, magnum eorum ciuium numerum calamitate prohibere 22: sapientiae 23, videre 24, multorum ciuium calamitatem a republ. 25 seiunctam esse non posse 26. Etenim illud primum parui 27 refert, vos publicanis amissa vectigalia postea vi-

cto-

3 spectat. 4 cura. 5 omni laude digni, amplissimi. 6 rem familiarem, opes. 7 miserunt. 8 etiamsi nihil aliud consideretis. 9 bona, opes. 10 robur, firmamentum. 11 putauimus. 12 publicanorum. 13 administrat. 14 vectigalia. 15 statibus, generibus hominum. 16 diligentes. 17 mercaturam exercent. 18 quorum rebus. 19 prospicere. 20 collocarunt. 21 itaque officium vestrum erit. 22 conseruare. 23 ad sapientiam vero vestram spectabit. 24 considerare. 25 a calamitate reipublicae. 26 sed vtramque inter se cohaerere. 27 parum interest.

LIIII 07

28 per

etoria ²⁸ recuperare ²⁹. Neque enim iisdem ³⁰ redimendi ³¹ facultas erit propter calamitatem ³², neque ³³ aliis voluntas propter timorem: deinde quod nos eadem Asia, atque idem ille Mithridates initio belli Asiatici docuit, id quidem certa calamitate docti ³⁴ memoria retinere ³⁵ debemus. Nam tum ³⁶, cum in Asia res ³⁷ magnas permulti amiserant, scimus Romae, solutione impedita, fidem concidisse ³⁸. Non enim possunt vna in ciuitate multi rem ³⁹ atque fortunas amittere, vt non plures secum in eandem calamitatem trahant. A quo periculo prohibete ⁴⁰ remp. & mihi credite id, quod ipsi videtis: haec fides ⁴¹, atque haec ratio ⁴² pecuniarum, quae Romae, quae in foro ⁴³ versatur ⁴⁴, implicata est cum illis pecuniis Asiaticis, & cohaeret. Ruere illa ⁴⁵ non possunt, vt haec ⁴⁶ non eodem labefactata motu ⁴⁷ concidant ⁴⁸. Quare videte, num dubitandum vobis sit ⁴⁹ omni studio ad id bellum incum-

²⁸ per victoriam. ²⁹ restituere, reddere. ³⁰ publicanis. ³¹ recuperandi, adhuc semel amandi vectigalia. ³² propter damnum, quod passi sunt aut fecerunt. ³³ nec erit aliis voluntas haec vectigalia redimendi aut conducendi. ³⁴ qui docti sumus. ³⁵ in memoria perpetua tenere. ³⁶ illo tempore. ³⁷ opes. ³⁸ mercatores omnem fidem amisisse, quoniam plurimi debita sua soluere non poterant. ³⁹ bona sua. ⁴⁰ defendere debetis. ⁴¹ Credit. ⁴² status, conditio. ⁴³ vbi erant tabernae & mensae argentariorum. ⁴⁴ tractatur, *verkehret vuid*. ⁴⁵ pecuniae Asiaticae. ⁴⁶ pecuniae Romanae. ⁴⁷ turbatione, calamitate. ⁴⁸ conturbentur. ⁴⁹ num vos dubitare debeatis.

⁵⁰ omni

cumbere ⁵⁰, in quo gloria nominis vestri, salus fo-
 ciorum, vectigalia maxima, fortunae ⁵¹ plurimo-
 rum ciuium cum republ. defenduntur.

⁵⁰ omni studio contendere. ⁵¹ bona.

CAPVT VIII.

QVoniam de genere belli dixi, nunc de ma-
 gnitudine pauca dicam. Potest enim hoc di-
 ci ¹, belli genus esse ita necessarium, vt sit ² geren-
 dum: non esse ita magnum, vt sit pertimescen-
 dum. In quo maxime laborandum est, ne forte a
 vobis, quae ³ diligentissime prouidenda ⁴ sunt,
 contemnenda esse videantur. Atque, vt omnes
 intelligant, me L. Lucullo tantum impertire ⁵
 laudis, quantum forti viro & sapientissimo homi-
 ni, & magno imperatori ⁶ debeatur: dico eius ad-
 uentu ⁷ maximas Mithridatis copias, omnibus re-
 bus ⁸ ornatas atque instructas fuisse, urbemque A-
 siae clarissimam nobisque amicissimam Cyziceno-
 rum obsessam esse ab ipso rege maxima multitu-
 dine ⁹, & oppugnatam vehementissime, quam L.
 Lucullus virtute ¹⁰, assiduitate, consilio, summis
 obsidionis periculis liberauit: ab eodem ¹¹ im-
 peratore classem magnam, & ornata ¹²,
 quae ducibus ¹³ Sertorianis ad Italiam stu-
 dio

¹ Vere dici. ² necessario. ³ ea, quae. ⁴ consideranda.
⁵ tribuere. ⁶ duci exercitus. ⁷ cum ipse adueniret. ⁸ ad
 bellum gerendum necessariis. ⁹ exercitu. ¹⁰ fortitudine
 sua. ¹¹ dicam etiam hoc porro, ab eodem &c. ¹² omnibus
 rebus instructam. ¹³ a ducibus Sertorii.

dio inflammato ¹⁴ raperetur ¹⁵, superatam esse at-
 que depressam ¹⁶: magnas hostium praeterea
 copias multis praeliis esse deletas ¹⁷, patefactum-
 que nostris legionibus esse Pontum ¹⁸, qui ante
 populo Rom. ex ¹⁹ omni aditu ²⁰ clausus esset.
 Sinopen atque Amisum ²¹, quibus in oppidis e-
 rant domicilia regis, omnibus rebus ornata atque
 referta, ceterasque vrbes Ponti, & Cappadociae
 permultas vno aditu ²², atque aduentu esse captas;
 regem spoliatum ²³ regno patrio atque auito ²⁴,
 ad alios se reges, atque alias gentes supplicem ²⁵
 contulisse: atque haec omnia saluis populi Rom.
 sociis, atque integris ²⁶ vectigalibus esse gesta: Sa-
 tis opinor hoc esse laudis; atque ita, Quirites, vt
 hoc vos intelligatis, a nullo illorum, qui huic ob-
 trectant legi ²⁷ atque causae ²⁸, L. Lucillum simi-
 liter ²⁹ ex hoc loco esse laudatum.

¹⁴ ex odio in Romanos vehementissimo. ¹⁵ properaret.
¹⁶ submersam & obrutam. ¹⁷ occisus. ¹⁸ regnum Pon-
 ticum post fugam Mithridatis. ¹⁹ ab. ²⁰ vbique. ²¹ oc-
 cupata fuisse. ²² impetu. ²³ qui eiectus & spoliatus. ²⁴
 quod a patre & ano acceperat. ²⁵ auxilium rogantem. ²⁶
 ita vt populi Romani socii & vectigalia conseruarentur. ²⁷
 qui dissuadent hanc legem a Manilio latam. ²⁸ de qua ego
 nunc ago. ²⁹ pari modo, tam egregia.

CAPVT IX.

Requiretur ¹ fortasse nunc, quemadmodum, cum
 haec ita sint, reliquum ² possit esse magnum
 bel-

¹ Interrogabitur. ² bellum illud, quod adhuc geren-
 dum est.

³ iam

bellum. Cognoscere ³, Quirites, non enim hoc sine causa quaeri videtur. Primum ex suo regno sic ⁴ Mithridates profugit, ut ⁵ ex eodem Ponto Medea illa ⁶ quondam profugisse dicitur: quam praedicant ⁷ in fuga fratris sui membra in iis locis, quae ⁸ se ⁹ parens ¹⁰ persequeretur, dissipauisse, ut eorum ¹¹ collectio dispersa, moerorque patrius ¹² celeritatem persequendi retardaret. Sic Mithridates fugiens maximam vim ¹³ auri atque argenti, pulcerrimarumque rerum omnium, quas & a maioribus acceperat, & ipse bello superiore ex tota Asia direptas ¹⁴ in suum regnum congesserat, in Ponto omnem reliquit, haec ¹⁵ dum nostri ¹⁶ colligunt omnia diligentius, rex ipse e manibus ¹⁷ effugit. Ita illum ¹⁸ in persequendi studio moeror ¹⁹; hos ²⁰ laetitia ²¹ retardauit. Hunc in illo timore & fuga Tigranes, rex Armenius, excepit ²², diffidentemque ²³ rebus suis confirmauit ²⁴, & adflictum ²⁵ erexit, perditumque ²⁶ recreauit ²⁷. Cuius ²⁸ in regnum posteaquam L. Lucul-

³ iam igitur attendite ad ea, quae dicam. ⁴ eodem modo. ⁵ quemadmodum. ⁶ de qua in fabulis agitur. ⁷ de qua dicunt, eam occisi fratris membra dissipauisse &c. ⁸ per quae loca. ⁹ Medeam. ¹⁰ pater. ¹¹ membrorum. ¹² paternus, quo pater afficeretur. ¹³ copiam. ¹⁴ raptas. ¹⁵ hoc aurum & res pretiosas. ¹⁶ milites. ¹⁷ militum. ¹⁸ Luculum. ¹⁹ quoniam aegre ferebat, milites suos aurum colligentes in persequendo Mithridate retardari. ²⁰ milites Romanos. ²¹ ob praedam. ²² suscepit. ²³ desperantem. ²⁴ consolatus est, animum ipsi addidit. ²⁵ tristem. ²⁶ calamitate ingenti affectum. ²⁷ consolatus est. ²⁸ Tigranis.

cullus cum exercitu venit, plures etiam gentes contra imperatorem nostrum ²⁹ concitatae sunt ³⁰. Erat enim metus iniectus ³¹ iis nationibus, quas nunquam populus Rom. neque laceffendas ³² bello, neque tentandas putauit. Erat enim alia grauis atque vehemens opinio, quae per animos gentium barbararum peruaferat ³³, fani ³⁴ locupletissimi & religiosissimi ³⁵ diripiendi causa, in eas oras ³⁶ nostrum exercitum esse abductum. Ita nationes multae atque magnae nouo quodam terrore ac metu concitabantur. Noster autem exercitus, etsi urbem ex Tigranis regno ceperat, & proeliis usus erat secundis ³⁷, tamen nimia ³⁸ longinquitate locorum, ac desiderio suorum ³⁹ commouebatur. Hic ⁴⁰ iam plura non dicam. Fuit enim illud extremum ⁴¹, ut ex iis locis ⁴² a militibus nostris reditus magis ⁴³ maturus ⁴⁴, quam procesio ⁴⁵ longior quaereretur ⁴⁶. Mithridates autem & suam manum ⁴⁷ iam confirmarat ⁴⁸, & eorum, qui se ex eius regno collegerant, & magnis aduentitiis multorum

re-

²⁹ Lucillum. ³⁰ ad bellum. ³¹ factus, timebant enim illae gentes, ne Romani conuerterent arma in ipsas. ³² aggreffiendas. ³³ qua occupati erant animi barbarorum. ³⁴ templi. ³⁵ quod religiose & sancte colebatur. ³⁶ regiones. ³⁷ felicibus. ³⁸ propter nimiam. ³⁹ desiderabat exercitus Romani redire, & detrectabat adeo ulteriores militiam. ⁴⁰ hoc loco autem de hac materia. ⁴¹ exitus tandem huius belli fuit. ⁴² ex regno Tigranis. ⁴³ potius. ⁴⁴ tempestiuus. ⁴⁵ progressus ulterior. ⁴⁶ desiderantur. ⁴⁷ exercitum, ⁴⁸ iterum collegerat.

49 non

regum & nationum copiis 49 iuuabatur. Hoc iam fere sic fieri solere accepimus 50, vt regum afflictæ fortunæ 51 facile multorum opes alliciant ad misericordiam, maximeque eorum 52, qui aut 53 reges sunt, aut viuunt in regno, quod regale 54 iis nomen magnum & sanctum 55 esse videatur. Itaque tantum victus efficere potuit, quantum incolumis 56 nunquam 57 est ausus optare. Nam cum se in regnum recepisset suum, non fuit eo contentus, quod ei præter spem acciderat, vt illam, posteaquam pulsus erat, terram unquam attingeret: sed in exercitum vestrum, clarum 58 atque victorem 59, impetum fecit. Sinite 60 hoc loco, Quirites, (sicut poëtae solent, qui res Romanas scribunt) præterire me 61 nostram calamitatem; quæ tanta fuit, vt etiam ad aures L. Luculli non ex praelio nuntius, sed ex sermone 62 rumor afferret. Hic 63 in ipso illo malo grauissimaque belli offensione 64 L. Lucullus, qui tamen aliqua ex parte iis incommodis mederi fortasse potuisset, vestro iussu coactus, quod 65 imperii diuturnitati modum 66 statuendum veteri ex-

em-

49 nouis auxiliis. 50 scimus. 51 miser status. 52 eorum misericordiam. 53 aut ipsi. 54 regnum. 55 munitum & immune ab omni violatione & iniuria. 56 si miser factus aut victus non fuisset. 57 rursus: vt in regnum suum rediret. 58 celebrem ob res fortiter gestas. 59 a quo victus erat. 60 permittite. 61 vt silentio nunc transeam. 62 hominum. 63 illo tempore. 64 damno, amissa victoria. 65 quoniam. 66 ne Lucullus imperium nimis diu retineret.

emplo ⁶⁷ putauistis, partem militum, qui iam stipendiis confectis erant ⁶⁸, dimisit, partem ⁶⁹ Glabrioni tradidit. Multa praetereo consulto ⁷⁰: sed ea vos coniectura perspicitis ⁷¹, quantum illud bellum futurum putetis, quod coniungant reges potentissimi, renouent agitatae ⁷² nationes, suscipiant integrae gentes, nouus imperator vester accipiat, vetere ⁷³ expulso exercitu.

⁶⁷ velut olim obseruatum fuit. ⁶⁸ qui iam stipendia ad tempora militiae impleuerant. ⁶⁹ exercitus sui. ⁷⁰ studio, de industria. ⁷¹ sed ipsi hoc potestis conicere. ⁷² ad bellum concitante. ⁷³ postquam vetus exercitus Luculli est depulsus.

CAPVT X.

Satis mihi multa verba fecisse videor, quare hoc bellum esset genere ipso ¹ necessarium, magnitudine ² periculofum. Restat, vt de imperatore ad id bellum deligendo, ac tantis ³ rebus praeficiendo, dicendum esse videatur. Utinam, Quirites, virorum fortium atque innocentium ⁴ copiam tantam haberetis, vt haec vobis deliberatio difficilis esset, quemnam potissimum tantis rebus ac tanto bello praeficiendum putaretis. Nunc vero cum sit vnus ⁵ Cn Pompeius, qui non modo eorum hominum, qui nunc sunt, gloriam, sed etiam antiquitatis memoriam ⁶ virtute superauit; quae res est ⁷, quae cuiusquam

¹ In se & suo genere. ² propter magnitudinem suam. ³ tam grauibus ac periculosis. ⁴ virtute praedictorum, non auarorum. ⁵ solus. ⁶ eorum gloriam, quorum in libris frequens est memoria. ⁷ quid est igitur.

8 de-

quam animum in hac causa ⁸ dubium facere possit? Ego enim sic existimo, in summo imperatore quatuor has res inesse oportere, scientiam rei militaris, virtutem, auctoritatem, felicitatem. Quis igitur hoc homine ⁹ scientior ¹⁰ vnquam aut fuit aut esse debuit? qui e ludo ¹¹ atque pueritiae disciplina ¹², bello maximo ¹³ atque acerrimis hostibus, ad patris exercitum, atque in militiae disciplinam profectus est? qui extrema pueritia ¹⁴ miles fuit summi imperatoris ¹⁵, ineunte ¹⁶ adolescentia maximi ipse exercitus imperator: qui saepius cum hoste conflixit ¹⁷, quam quisquam cum inimico concertauit, plura bella gessit, quam ceteri legerunt, plures prouincias confecit ¹⁸, quam alii concupiuerunt: cuius adolescentia ad scientiam rei militaris non alienis ¹⁹ praeceptis, sed suis imperiis ²⁰, non offensionibus ²¹ belli, sed victoriis, non stipendiis ²², sed triumphis ²³ est tractata? Quod denique genus belli esse potest, in quo istam non exercuerit fortuna reipublicae?
 Ci-

---

⁸ deliberatione. ⁹ Pompeio. ¹⁰ peritior. ¹¹ schola. ¹² institutione. ¹³ in bello maximo contra Cinnam. ¹⁴ circa extremos annos pueritiae suae, circa annum aetatis. ¹⁵ Syllae. ¹⁶ sub initium adolescentiae suae, vel, in iuuentute sua. ¹⁷ pugnauit. ¹⁸ plures regiones subiugauit & in prouinciae Romanae formam redegit. ¹⁹ aliorum. ²⁰ dum ipse in omnibus praeliis fuit imperator, atque ita experientia & vsu fuit edoctus. ²¹ detrimentis, iacturis. ²² militaribus. ²³ frequentibus, quos egit.

Ciuile, Africanum, Transalpinum, Hispaniense, mistum ex ciuitatibus, atque ex bellicosissimis nationibus, seruile²⁴, nauale²⁵ bellum, varia & diuersa genera & bellorum & hostium, non solum gesta ab hoc vno, sed etiam confecta²⁶, nullam rem esse declarant in vfu²⁷ militari positam, quae huius viri scientiam fugere possit²⁸,

²⁴ bellum, quod serui gerebant in Italia, & cui se immiscebant aliae ciuitates & nationes bellicosae, Germani scilicet & Galli. ²⁵ cum piratis. ²⁶ ad finem perducta. ²⁷ scientia, experientia. ²⁸ quam Pompeius nesciat.

CAPVT XI.

IAm vero virtuti Cn. Pompeii quae potest par oratio inueniri¹? quid est, quod quisquam² aut dignum illo, aut vobis nouum, aut cuiquam inauditum possit afferre? Neque enim illae sunt solae virtutes imperatoriae³, quae vulgo⁴ existimantur, labor in negotio, fortitudo⁵ in periculis, industria in agendo, celeritas in conficiendo⁶, consilium in prouidendo: quae tanta sunt in hoc vno⁷, quanta in omnibus reliquis imperatoribus, quos aut vidimus, aut audiimus, non fuerunt. Testis est Italia, quam ille ipse victor L. Sylla huius⁸ virtute & subsidio confessus est liberatam⁹: testis est Sicilia, quam mul-

¹ Virtus Pompeii satis laudari non potest. ² nemo potest aliquid afferre, quod ille & vos non sciatis. ³ Imperatoris. ⁴ a vulgo. ⁵ constantia. ⁶ in deducendis rebus ad finem. ⁷ solo Pompeio. ⁸ Pompeii. ⁹ fuisse.

10 CIR.

multis vndique cinctam ¹⁰ periculis non terrore belli, sed celeritate consilii explicauit ¹¹: testis est Africa, quae magnis oppressa hostium copiis, eorum ipsorum sanguine redundauit ¹²: testis est Gallia, per quam legionibus nostris in Hispaniam iter Gallorum interneccione ¹³ patefactum est: testis est Hispania, quae saepissime plurimos hostes ab hoc superatos, prostratosque conspexit: testis est iterum, & saepius Italia, quae cum seruili bello tetro ¹⁴ periculosoque premeretur, ab hoc ¹⁵ auxilium absente expetiuit: quod bellum expectatione ¹⁶ Pompeii attenuatum ¹⁷ atque imminutum est, aduentu ¹⁸ sublatum ac sepultum ¹⁹: testes vero iam omnes orae ²⁰, atque omnes exterae gentes ac nationes, denique maria omnia, tum vniuersa, tum in singulis oris ²¹ omnes sinus ²² atque portus. Quis enim toto mari locus ²³ per ²⁴ hos annos aut tam firmum habuit praesidium ²⁵, vt tutus esset? aut tam fuit abditus, vt lateret? quis ²⁶ nauigauit, qui non se, aut mortis, aut

¹⁰ circumdatam. ¹¹ liberauit. ¹² Africa madida facta fuit sanguine hostium a Pompeio occisorum. ¹³ postquam Galli a Pompeio victi fuerunt. ¹⁴ turpi, indecoro. ¹⁵ Pompeio. ¹⁶ solo metu a Pompeio, quem Italia expectabat aduenientem, & hostes metuebant. ¹⁷ disiectum. ¹⁸ eius, & cum denique Pompeius aduenisset, sublatum penitus fuit bellum hoc seruile. ¹⁹ compositum. ²⁰ maritimae, quae infestabantur a piratis. ²¹ *Seekijsen*. ²² *Meerbusen*, in quos se recipere etiam possunt naues. ²³ nullus locus. ²⁴ intra, inde aliquot annis. ²⁵ munimentum. ²⁶ quis potuit ita tutus nauigare.

aut seruitutis periculo committeret ²⁷? cum aut hieme, aut referto praedonum ²⁸ mari nauigaretur. Hoc tantum ²⁹ bellum, tam turpe, tam vetus ³⁰, tam late diuisum ³¹ atque dispersum, quis vnquam arbitraretur aut ab omnibus ³² imperatoribus vno anno, aut omnibus ³³ annis ab vno imperatore confici ³⁴ posse? Quam ³⁵ prouinciam tenuistis a praedonibus liberam per hosce annos? quod vectigal vobis tutum fuit? quem socium defendistis? cui praesidio classibus vestris fuistis ³⁶? quam multas ³⁷ existimatis insulas esse desertas? quam multas aut metu relictas, aut a praedonibus captas vrbes esse sociorum?

²⁷ in periculum praecipitaret. ²⁸ in mari, quod repletum & occupatum esset a piratis. ²⁹ tam grande & periculosum. ³⁰ quod diu durauit. ³¹ diffusum. ³² etiam si omnes nostri imperatores vires suas coniunxissent. ³³ intra omnes illos annos, per quos hoc bellum durauit. ³⁴ potuisse perduci ad finem. ³⁵ nullam. ³⁶ nemini fuistis praesidio, neminem potuistis defendere classibus vestris. ³⁷ exillimatis.

CAPVT XII.

Sed quid¹ ego longinqua² commemoro? fuit hoc quondam, fuit proprium³ populi Rom. longe a domo⁴ bellare, & propugnaculis⁵ imperii sociorum fortunas⁶, non sua tecta⁷ defendere. Socii
ve-

¹ Quare. ² longe ab oculis vestris remota, in longinquis regionibus acta. ³ haec consuetudo. ⁴ ab Italia. ⁵ Grenz-Vestungen. ⁶ bona, tranquillitatem. ⁷ domos.

⁸ dum

vestris ego mare clausum ⁸ per hosce annos dicam
 fuisse? cum exercitus nostri Brundisio ⁹ nun-
 quam, nisi summa ¹⁰ hieme transmiserint ¹¹.
 Qui ad vos ab exteris nationibus venirent, ca-
 ptos querar ¹², cum legati populi Romani re-
 demti ¹³ sint? mercatoribus tutum mare non fuis-
 se dicam, cum duodecim secures ¹⁴ in praedo-
 num potestatem peruenerint? Cnidum, Colo-
 phonem, aut Samum, nobilissimas vrbes innu-
 merabilesque alias captas esse commemorem,
 cum vestros portus, atque eos portus, quibus
 vitam & spiritum ducitis ¹⁵, in praedonum fuis-
 se potestate sciatis? An vero ignoratis portum
 Caietae celeberrimum, atque plenissimum ¹⁶ na-
 uium, inspectante ¹⁷ praetore, a praedonibus ef-
 se direptum ¹⁸? ex Miseno autem eius ipsi s
 liberos, qui cum praedonibus antea ibi bel-
 lum gesserat, a praedonibus esse sublato ¹⁹?
 Nam quid ego Ostiense incommodum ²⁰, at-
 que illam labem ²¹ atque ignominiam rei-
 pub. querar, cum prope ²² inspectantibus
 VO-

⁸ dum ex metu a praedonibus non ausi sunt nauigare. ⁹
 a. ¹⁰ media. ¹¹ trans mare nauigauerint. ¹² an querar, eos
 captos fuisse &c. ¹³ ranzioniret. ¹⁴ duo Praetores, quo-
 rum quilibet sex listores, qui secures gestabant, secum
 habebat. ¹⁵ ex quibus portibus frumentum Romam ad-
 uehitur, per quod vitam sustentatis. ¹⁶ in quo multae
 erant naues. ¹⁷ praesente & rem adspiciente. ¹⁸ ausge-
 plündert. ¹⁹ raptos & ablatos fuisse. ²⁰ damnum, quod
 praedones intulerunt vrbi Ostiae. ²¹ maculam, dedecus.
²² quasi.

vobis ²³, classis ea, cui consul populi Romani praepositus esset, a praedonibus capta, atque oppressa ²⁴ est? Pro dii immortales, tantamne unius hominis ²⁵ incredibilis, ac diuina virtus tam breui tempore lucem ²⁶ afferre reip. potuit, vt vos, qui modo ²⁷ ante ostium ²⁸ Tiberinum classem hostium videbatis, ii ²⁹ nunc nullam intra Oceani ostium ³⁰ praedonum nauem esse audiatis? atque haec qua ³¹ celeritate gesta sint quamquam videtis, tamen a me in dicendo praetereunda non sunt ³². Quis enim vnquam, aut obeundi negotii, aut consequendi quaestus studio ³³, tam breui tempore tot loca adire ³⁴, tantos cursus ³⁵ conficere potuit, quam celeriter, Cn. Pompeio duce, belli impetus ³⁶ nauigauit? qui nondum tempestiuo ³⁷, ad nauigandum mari Siciliam adiit, Africam explicauit: inde Sardiniam cum classe venit: atque haec tria frumentaria subsidia ³⁸ reipub. firmisissimis praesidiis ³⁹, clasibusque muniuit. Inde se cum in Italiam recepisset ⁴⁰, duabus ⁴¹ Hispaniis, & Gallia Cisalpina praesidiis ac nau-

²³ in praesentia vestra. ²⁴ demersa. ²⁵ Pompeii. ²⁶ honorem. ²⁷ paulo ante. ²⁸ locum in quo Tiberis fluius in mare se effundit. ²⁹ vos ipsi. ³⁰ in toto mari mediterraneo. ³¹ quanta cum celeritate. ³² tamen ego haec narrare debui. ³³ quis enim vnquam mercator, qui negotia sua curat & lucri cupidus est. ³⁴ per tot loca nauigare. ³⁵ nauigationes. ³⁶ classis Pompeii cupida victoriae. ³⁷ cum mare nondum idoneum esset ad nauigationem. ³⁸ ex quibus tribus locis Respublica suum frumentum accipit. ³⁹ Garnison, Besatzung. ⁴⁰ rediisset. ⁴¹ vltiore & citeriore.

navibus 4² confirmata 4³, misis item in oram Illyrici maris, & in Achaïam, omnemque 4⁴ Graeciam navibus, Italiae duo 4⁵ maria maximis classibus, firmissimisque praesidiis adornavit 4⁶: ipse autem, ut 4⁷ a Brundisio profectus est, vndequinquagesimo 4⁸ die totam ad imperium populi Romani Cili-
ciam adiunxit: omnes, qui vbique praedones fuerunt, partim capti interfectique sunt, partim vnus huius 4⁹ imperio ac potestati se dediderunt. Idem Cretenſibus, cum ad eum vsque in Pamphyliam legatos deprecatoresque 5⁰ misissent, spem deditio-
nis non ademit, obfidesque imperavit 5¹. Ita tantum bellum, tam diuturnum, tam longe lateque di-
ſperſum, quo bello omnes gentes ac nationes premebantur, Cn. Pompeius extrema hieme apparuit 5², ineunte 5³ vere suscepit, media aestate confe-
cit 5⁴.

4² postquam confirmauerat, tutas fecerat. 4³ & postquam naues miserat. 4⁴ totam. 4⁵ Tyrrenum & Adriaticum. 4⁶ muniuit. 4⁷ postquam. 4⁸ quadragesimo nono. 4⁹ Pompeii. 5⁰ qui precabantur, ne Pompeius vellet in ipsos crudeliter agere. 5¹ vt darentur obfides in fidem promissorum. 5² parauit se ad hoc bellum. 5³ incipiente vernali tempore. 5⁴ ad finem perduxit.

CAPVT XIII.

ESt haec diuina, atque incredibilis virtus ¹ imperatoris. Quid ceterae ², quas paulo ante commemorare coeperam, quantae, atque quam multae sunt? non enim solum bellandi virtus in summo

¹ Fortitudo. ² virtutes.

mo atque perfecto imperatore quaerenda est 3 :
 sed multae sunt artes eximiae, huius administralae
 4, comitesque virtutis. Ac primum quanta inno-
 eentia 5 debent esse imperatores? quanta deinde
 omnibus in rebus temperantia! quanta fide! quan-
 te facilitate 6! quanto ingenio 7! quanta humani-
 tate! quae breuiter, qualia 8 sint in Cn. Pompeio,
 consideremus. Summa 9 enim omnia sunt, Qui-
 rites, sed ea magis ex aliorum contentione 10,
 quam ipsa per sese cognosci atque intelligi pos-
 sunt. Quem enim possumus imperatorem aliquo
 in numero 11 putare, cuius in exercitu veneant 12
 centuriatus 13, atque venierint 14? quid hunc ho-
 minem magnum, aut amplum de republ. cogita-
 re 15, qui pecuniam ex aerario depromptam 16 ad
 bellum administrandum, aut propter cupidita-
 tem prouinciae magistratibus diuiserit 17, aut
 propter auaritiam Romae in quaestu 18 re-
 liquerit? Vestra admurmuratio 19 facit, Quiri-
 tes,

3 requiritur. 4 famulae, ministrae. 5 ita vt nemini ve-
 lint nocere. 6 comitate, humanitate, ita vt facilem omni-
 bus aditum praebat. 7 consilio, prudentia, dicendi gra-
 uitate & copia. 8 quam egregie. 9 eximia, praeclara. 10
 comparatione cum aliis. 11 honore. 12 vendantur, pro-
 stent mercede. 13 officio Centurionum. 14 venditi fuerint.
 15 an putamus, eum hominem cogitare de amplificando
 honore reipublicae rebus praeclare gestis. 16 numeratam,
 desumptam. 17 distribuerit. 18 argentariis, vt ea pecunia
 foenori collocetur. 19 murmur, colloquia vestra super
 iis, quae nunc dixi.

20 vt

tes, vt agnoscere ²⁰ videamini, qui haec fecerint. Ego autem neminem nomino. Quare irasci mihi nemo poterit, nisi qui ante de se ²¹ voluerit confiteri. Itaque propter hanc auaritiam imperatorum quantas calamitates, quocunque ventum sit ²², nostri exercitus ferant ²³, quis ignorat? itinera ²⁴, quae per hosce annos in Italia per agros ²⁵, atque oppida ciuium Rom. nostri imperatores fecerunt, recordamini ²⁶: tum ²⁷ facilius statuētis ²⁸, quid apud exterās nationes fieri existimetis. Vtrum plures ²⁹ arbitramini per hosce annos militum vestrorum armis hostium vrbes, an hibernis ³⁰ sociorum ciuitates esse deleras ³¹? neque enim potest exercitum is continere ³² imperator, qui ³³ se ipsum non continet, neque ³⁴ seuerus esse in iudicando, qui alios in se seueros esse iudices non vult ³⁵. Hic ³⁶ miramur hunc hominem ³⁷ tantum excellere ceteris ³⁸, cuius legiones sic ³⁹ in Asiam peruenerunt, vt non modo manus tanti exercitus, sed ne vestigium quidem

²⁰ vt videatur mihi, vos scire & nosse eos, qui hoc fecerunt. ²¹ se hoc fecisse. ²² in quascunque prouincias vel sociorum vel nostras venerit exercitus. ²³ afferant, efficiant. ²⁴ *Marches*. ²⁵ pagos, prouincias. ²⁶ quanta tunc calamitas fuerit illata nostris agris & oppidis. ²⁷ exinde. ²⁸ iudicabit. ²⁹ vrbes. ³⁰ *Winterquartiere*. ³¹ *ruiniret*, pressas. ³² in disciplina militari, ab auaritia & rapinis prohibere. ³³ qui ipse auarus est & omnia ad se rapit. ³⁴ neque is potest. ³⁵ qui non vult, vt alii de ipsius turpiter factis seuerē iudicent. ³⁶ hoc loco, adeoque. ³⁷ Pompeium. ³⁸ Imperatoribus. ³⁹ hoc modo.

dem cuiquam pacato nocuisse dicatur 4°? Iam vero quemadmodum 4¹ milites 4² hibernent, quotidie sermones ac literae perferuntur: non modo, ut sumtum faciat in militem 4³, nemini vis affertur: sed ne cupienti 4⁴ quidem cuiquam permittitur: hiemis 4⁵ enim, non auaritiae 4⁶, perfugium maiores nostri in fociorum atque amicorum tectis 4⁷ esse voluerunt.

4° ut non modo nihil rapuerint milites Pompeio, sed ne pedem quidem mouerint ad eum, qui hostis non esset. 4¹ quam tranquille & moderate. 4² Pompeii. 4³ ad milites sustentandos. 4⁴ sed neque permittitur etiam cuiquam, tametsi velit sumtus facere in milites. 4⁵ repellendae. 4⁶ exercendae. 4⁷ urbibus, domibus.

CAPVT XIV.

AGe vero ¹, ceteris in rebus quali sit ² temperantia, considerate, vnde ³ illam tantam celeritatem & tam incredibilem cursum initum ⁴ putatis? non enim illum eximia vis ⁵ remigum, aut ars inaudita quaedam gubernandi ⁶, aut venti aliqui noui tam celeriter in vltimas ⁷ terras pertulerunt, sed hae res, quae ceteros remorari solent, non retardarunt: non auaritia ab instituto cursu ⁸ ad praedam aliquam deuocauit, non libido ad voluptatem, non amoenitas ⁹ ad delectationem, non nobilitas vrbis ad cognitionem ¹⁰, non denique labor ipse ad quietem

¹ Porro autem. ² quam si temperans Pompeius. ³ ex qua causa. ⁴ factum esse. ⁵ labor. ⁶ regendi naues. ⁷ extremas, longinquas. ⁸ nauigatione. ⁹ locorum. ¹⁰ perustrationem.

21 fru-

tem ¹¹; Postremo ¹² signa ¹³, & tabulas ¹⁴, ceteraque ornamenta Graecorum oppidorum, quae ceteri ¹⁵ tollenda ¹⁶ esse arbitrantur, ea sibi ille ¹⁷ ne visenda ¹⁸ quidem existimavit. Itaque omnes quidem nunc in his locis ¹⁹ Cn. Pompeium, sicut aliquem non ex hac vrbe missum, sed de coelo delapsum ²⁰, intuentur: nunc denique incipiunt credere, fuisse homines Romanos hac quondam abstinentia ²¹, quod iam nationibus externis incredibile, ac falso memoriae proditum ²² videbatur: nunc imperii nostri splendor ²³ illis gentibus lucet ²⁴: nunc intelligunt, non sine causa maiores suos tum ²⁵, cum hac temperantia ²⁶ magistratus habebamus, seruire populo Rom. quam imperare aliis maluisse. Iam vero ita faciles aditus ad eum priuatorum, ita liberae querimoniae de aliorum iniuriis esse dicuntur ²⁷, ut is, qui dignitate principibus ²⁸ excellit, facilitate ²⁹ par infimis esse videatur. Iam quantum consilio,

¹¹ fruendam. ¹² ac tandem etiam. ¹³ imagines, statuas. ¹⁴ aeneas. ¹⁵ Imperatores. ¹⁶ auferenda & Romam mittenda. ¹⁷ Pompeius. ¹⁸ conspicienda. ¹⁹ in Asia. ²⁰ a coelo missam. ²¹ fuisse olim Romae tales viros, qui oblata munera accipere noluerunt. ²² falso narrari. ²³ honor. ²⁴ in oculos incurrit, nunc vident illi homines priscam Romanorum virtutem. ²⁵ illo tempore. ²⁶ temperantes. ²⁷ iam dicitur, tam facilem aditum patere etiam priuatis hominibus ad Pompeium, & tam libere posse ad eum perferri querelas de illatis iniuriis. ²⁸ maximis etiam Viris. ²⁹ quod humanitatem suam.

ho, quantum dicendi grauitate, & copia valeat ³⁰, in quo ipso inest quaedam dignitas imperatoria, vos, Quirites, hoc ipso in loco saepe cognostis. Fidem ³¹ vero eius inter socios quantam existimari putatis, quam hostes ³² omnium gentium sanctissimam ³³ iudicarint? Humanitate iam tanta est, vt difficile dictu sit, vtrum hostes magis virtutem ³⁴ eius pugnantem ³⁵ timuerint, an mansuetudinem victi ³⁶ dilexerint. Et quisquam dubitabit, quin huic ³⁷ tantum bellum hoc transmittendum ³⁸ sit, qui ad omnia vestrae memoriae ³⁹ bella conficienda diuino quodam consilio natus esse videatur?

³⁰ quam prudens sit, & quantus orator sit. ³¹ Pompeii. ³² piratae, praedones maritimi. ³³ nunquam fuisse violatum a Pompeio. ³⁴ fortitudinem. ³⁵ quando hostes cum Pompeio pugnarunt. ³⁶ postquam victi ab ipso fuerunt. ³⁷ Pompeio. ³⁸ committendum, credendum. ³⁹ aetatis, temporis.

CAPVT XV.

ET quoniam auctoritas multum in bellis quoque administrandis, atque imperio militari valet, certe nemini dubium est, quin ea re idem ¹ ille imperator plurimum possit ². Vehementer ³ autem pertinere ad bella administranda ⁴, quid hostes, quid socii de imperatoribus vestris existiment, quis ignorat? cum

¹ Pompeius. ² valeat; quin multam habeat auctoritatem. ³ cum primis. ⁴ feliciter gerenda.

5 ho-

cum sciamus homines ⁵ in tantis rebus ⁶, vt aut contemnant, aut ⁷ metuant, aut oderint, aut ament, opinione ⁸ non minus famae, quam aliqua certa ratione ⁹ commoueri. Quod igitur nomen vnquam in orbe terrarum clarius fuit ¹⁰? cuius res gestae pares ¹¹? de quo homine ¹² vos, id quod maxime facit auctoritatem, tanta & tam praeclara iudicia fecistis ¹³? An vero vllam vsquam esse oram ¹⁴ tam desertam putatis, quo ¹⁵ non illius diei ¹⁶ fama peruaferit, cum vniuersus populus Romanus referto ¹⁷ foro, repletisque omnibus templis, ex quibus hic locus ¹⁸ conspici potest, vnum sibi ad commune omnium gentium bellum ¹⁹ Cn. Pompeium imperatorem depoposcit? Itaque vt plura non dicam, neque aliorum exemplis confirmem, quantum huius auctoritas valeat in bello, ab eodem Cn. Pompeio omnium rerum egregiarum exempla fumantur; qui quodie a vobis maritimo bello praepositus est imperator, tanta repente vilitas annonae ex ²⁰ summa inopia ²¹ & caritate rei frumentariae consecuta

⁵ homines commoueri. ⁶ in bellis. ⁷ Imperatorem aliquem. ⁸ propter opinionem de fama Imperatoris alicuius. ⁹ ex causa. ¹⁰ quam nomen Pompeii. ¹¹ quis vnquam tantas res gessit, quantas Pompeius? ¹² Pompeio. ¹³ ita vt ipsum maximis honoribus ornaueritis. ¹⁴ regionem. ¹⁵ ad quam. ¹⁶ in quo per legem Gabiniam decretum est, vt Pompeius esset imperator aduersus piratas. ¹⁷ cum forum plenum esset populo. ¹⁸ haec rostra. ¹⁹ aduersus piratas, qui communes erant hostes omnium gentium. ²⁰ post. ²¹ quae haecenus Romam presserat.

ta ²² est, vnius spe & nomine ²³, quantam ²⁴ vix ex
 summa vbertate agrorum diuturna pax efficere po-
 tuisset. Iam, accepta ²⁵ in Ponto calamitate ex ²⁶
 eo proelio, de quo vos paullo ante inuitus ²⁷ ad-
 monui, cum socii pertinuissent; hostium opes ani-
 mique creuissent; satis firmum praesidium pro-
 uincia non haberet; amissetis Asiam, Quirites, nisi
 ad ipsum id temporis ²⁸ diuinitus ²⁹ Cn. Pompe-
 ium ad eas regiones ³⁰ fortuna populi Romani at-
 tulisset ³¹. Huius aduentus & Mithridatem in solita
³² inflammatum ³³ victoria continuit ³⁴, &
 Tigranem magnis copiis minitantem Asiae retarda-
 uit. Et quisquam dubitabit, quid virtute ³⁵ perfe-
 cturus sit, qui tantum ³⁶ auctoritate perfecit?
 aut quam facile imperio ³⁷, atque exercitu socios &
 vectigalia conseruaturus sit, qui ³⁸ ipso nomine ac
 rumore defenderit?

²² secuta. ²³ quoniam in solius Pompeii nomen omnis
 spes rei bene gerendae erat posita. ²⁴ vilitatem annonae.
²⁵ postquam ingens acceperamus damnum. ²⁶ post. ²⁷
 contra voluntatem meam, non libenter. ²⁸ illo ipso tem-
 pore. ²⁹ quasi diuino consilio. ³⁰ quae periculum ingens
 metuebant. ³¹ misisset. ³² propter insolitam hactenus.
³³ superbientem. ³⁴ prohibuit vt impetum facere non
 posset. ³⁵ fortitudine sua. ³⁶ tam magnas res. ³⁷ dum ipse
 Imperator est. ³⁸ qui socios ac vectigalia defendere per
 solam famam nominis sui potuit.

CAPVT XVI.

AGe vero, illa res quantam declarat eiusdem
 hominis ¹ apud hostes populi R. auctoritatem,
 quod

¹ Pompeii.

³ dum.

quod ² ex locis tam longinquis, tamque diuersis, tam breui tempore omnes vna ³ huic se dediderunt? quod Cretensium legati, cum in eorum insula noster imperator exercitusque esset, ad Cn. Pompeium in vltimas ⁴ prope terras venerunt, eique ⁵ se omnes Cretensium ciuitates dedere velle dixerunt? Quid ⁶? idem ipse Mithridates nonne ad eundem Cn. Pompeium legatum vsque in Hispaniam misit? eumque Pompeius legatum semper iudicauit ⁷, ii, quibus semper erat molestum ⁸, ad eum ⁹ potissimum ¹⁰ esse missum, speculatorem ¹¹, quam legatum iudicare maluerunt. Potestis igitur iam constituere ¹², Quirites, hanc auctoritatem multis postea rebus gestis, magnisque vestris iudiciis ¹³ amplificatam ¹⁴, quantum apud illos reges, quantum apud exterarum nationum valituram ¹⁵ esse existimetis. Reliquum est, vt de felicitate, quam praestare ¹⁶ de se ipso nemo potest, meminisse ¹⁷ & commemorare de altero possumus, sicut aequum est homini de potestate deorum ¹⁸, timide ¹⁹ & pauca dicamus. Ego enim sic
 existi-

---

² dum. ³ simul. ⁴ prope ad fines mundi. ⁵ & Pompeio. ⁶ quid porro dicam? ⁷ pro legato eum habuit, quoniam a rege erat missus. ⁸ qui ex inuidia aegre ferebant. ⁹ Pompeium. ¹⁰ cum primis. ¹¹ exploratorem *Spion*. ¹² certo credere. ¹³ quae populus tulerat de Pompeio. ¹⁴ auctam. ¹⁵ efficere posse. ¹⁶ permittere sibi, exhibere. ¹⁷ sed meminisse & recordari possumus & narrare, alios fuisse felices. ¹⁸ sicut aequum est, vt homo de potestate deorum modeste dicat. ¹⁹ non temere, modeste.

existimo ²⁰ Maximo, Marcello, Scipioni, Mario, & ceteris magnis Imperatoribus, non solum propter virtutem ²¹, sed etiam propter fortunam, saepius imperia ²² mandata atque exercitus esse commissos. Fuit enim profecto quibusdam summis viris quaedam ad amplitudinem ²³, & gloriam, & ad res magnas bene gerendas diuinitus adiuncta fortuna. De huius ²⁴ autem hominis felicitate, quo de nunc agimus ²⁵, hac vtar moderatione dicendi ²⁶, non vt in illius potestate fortunam positam esse dicam, sed vt praeterita meminisse, reliqua sperare videamur ²⁷: ne aut inuisa ²⁸ diis immortalibus oratio nostra, aut ingrata esse videatur. Itaque non sum praedicaturus, Quirites, quantas ille res domi ²⁹, militiaeque ³⁰, terra, marique, quantaque felicitate gesserit: vt ³¹ eius semper voluntatibus non modo ciues assenserint, focii obtemperarint, hostes obedierint, sed etiam venti tempestatesque obsecundarint ³². Hoc breuissime dicam, neminem vnquam tam impudentem fuisse, qui a diis immortalibus tot & tantas res
ta-

---

²⁰ statuo. ²¹ fortitudinem. ²² supremam curam exercitus Romani. ²³ magnitudinem nominis & famae. ²⁴ Pompeii. ²⁵ loquimur. ²⁶ ita modeste loquar. ²⁷ sed ita vt velimus sperare, eum felicem fore in rebus posthac gerendis, quemadmodum antehac felix fuit in rebus gestis. ²⁸ odiosa, si dicerem, fortunam esse positam in Pompeii potestate. ²⁹ Romae. ³⁰ in bellis externis. ³¹ quomodo. ³² fauentes fuerint Pompeio.

tacitus ³³ auderet optare, quot & quantas dii immortales ad Cn. Pompeium detulerunt ³⁴. Quod ³⁵ ut illi proprium ac perpetuum sit, Quirites, cum ³⁶ communis salutis atque imperii, tum ipsius hominis causa, (sicuti facitis) velle & optare debetis. Quare cum & bellum ita necessarium sit, ut negligi non possit, ita magnum, ut accuratissime ³⁷ sit administrandum: & cum ei ³⁸ imperatorem praeficere possitis, in quo sit eximia belli scientia, singularis virtus, clarissima auctoritas, egregia fortuna; dubitabitis ³⁹, Quirites, quin hoc tantum boni ⁴⁰, quod a diis immortalibus oblatum & datum est, in ⁴¹ republ. conseruandam, atque amplificandam conferatis ⁴²?

³³ tacitis votis, in corde suo. ³⁴ contulerunt, ei dederunt. ³⁵ quae magna felicitas. ³⁶ tam. ³⁷ maxima cum cura. ³⁸ huic bello. ³⁹ an dubitabitis. ⁴⁰ bonum, hanc Pompeii felicitatem. ⁴¹ ad. ⁴² impendatis.

CAPVT XVII.

Quod si Romae Cn. Pompeius priuatus ¹ esset hoc tempore, tamen ad tantum bellum is ² erat ³ deligendus atque mittendus: nunc cum ad ceteras summas utilitates ⁴ haec quoque opportunitas adiungatur, ut iis ipsis locis adsit, habeat exercitum, ut ab iis, qui habent ⁵, accipere ⁶ statim

¹ Priuatam ageret vitam. ² is solus. ³ esset. ⁴ bona quae in Pompeio sunt. ⁵ qui iam habent exercitum in provinciis Mithridati vicinis. ⁶ milites necessarios.

7 dum

tim possit, quid exspectamus? aut cur non duci-
 bus ⁷ diis immortalibus, eidem, cui cetera summa
⁸ cum salute reip. commissa sunt, hoc quoque
 bellum regium ⁹ committimus? At enim ¹⁰ vir
 clarissimus, reipubl. amantissimus, vestris benefi-
 ciis amplissimis adfectus ¹¹, Q. Catulus, itemque
 summis ornamentis honoris, fortunae, virtutis,
 ingenii praeditus, Q. Hortensius, ab hac ratione
¹² dissentiunt: quorum ego auctoritatem apud
 vos multis locis ¹³ plurimum valuisset, & valere
 oportere confiteor: sed in hac causa ¹⁴ tametsi co-
 gnoscitis auctoritates contrarias ¹⁵ fortissimorum
 virorum & clarissimorum, tamen omnis ¹⁶ au-
 ctoritatibus, ipsa ¹⁷ re & ratione exquirere ¹⁸ pos-
 sumus veritatem, atque hoc facilius, quod ¹⁹ ea
 omnia, quae adhuc a me dicta sunt, iidem isti ²⁰
 vera esse concedunt ²¹, & necessarium bellum esse
 & magnum, & in vno Cn. Pompeio summa esse
 omnia. Quid igitur ait Hortensius? si vni o-
 mnia tribuenda sunt ²², vnum dignissimum esse
 Pompeium: sed ad vnum tamen omnia deferri
²³ non

⁷ dum ipsi dii immortales monstrant, quid nobis facien-
 dum sit. ⁸ bona, *Qualitatem*. ⁹ gerendum cum Rege Mi-
 thridate. ¹⁰ quanquam. ¹¹ honoratus. ¹² consilio, mea
 oratione. ¹³ occasionibus, temporibus. ¹⁴ materia. ¹⁵
 eorum qui dissuadent legem Maniliam. ¹⁶ sepositis pauli-
 sper, dum non respicimus vllam auctoritatem in hac caus-
 sa. ¹⁷ per ipsam rem & sanam rationem. ¹⁸ inuestigare.
¹⁹ quoniam. ²⁰ aduersarii, Catulus & Hortensius. ²¹ af-
 firmant, me vera dixisse. ²² quod si vni Viro dandum sit
 summum imperium huius belli.

²¹ con-

²³ non oportere. Obsoleuit ²⁴ iam ista oratio, re multo magis, quam verbis refurata: Nam tu idem ²⁵ Q Hortensi, multa pro ²⁶ tua summa copia ²⁷, ac singulari facultate dicendi, & ²⁸ in senatu contra virum fortem A. Gabinium grauiter, ornatèque dixisti, cum is de vno imperatore contra praedones constituendo legem promulgasset, & ex hoc ipso loco ²⁹ permulta item ³⁰ contra eam legem verba fecisti. Quid ³¹? tum ³², per ³³ deos immortales, si ³⁴ plus apud populum Rom. auctoritas tua, quam ipsius populi Romani salus, & vera ³⁵ causa valuisset, hodie ³⁶ hanc gloriam, atque hoc orbis terrae imperium teneremus? An tibi tum ³⁷ imperium esse hoc videbatur, cum ³⁸ populi Rom. legati, praetores quaestoresque capiebantur? cum ex omnibus prouinciis commeatu ³⁹, & priuato, & publico prohibebamur ⁴⁰? cum ita clausa ⁴¹ erant nobis omnia maria, vt neque priuatam rem transmarinam neque publicam iam obire possemus ⁴²?

²³ committi. ²⁴ nihil iam amplius valet, omnem vim amisit. ²⁵ ipse. ²⁶ iuxta. ²⁷ eloquentia. ²⁸ etiam. ²⁹ nostris. ³⁰ etiam, perinde, similiter contra eam legem, quam Gabinus tulerat. ³¹ imo. ³² illo tempore. ³³ formula iurandi. ³⁴ si iuxta sententiam tuam lex Gabina lata non fuisset. ³⁵ bona. ³⁶ ad hodie. ³⁷ illo tempore. ³⁸ quando. ³⁹ *Zufuhre von Prouiant.* ⁴⁰ priuabamur. ⁴¹ impedita *gesperret.* ⁴² vt neque priuatorum & mercatorum naues, neque naues reipublicae tuto curare possent sua negotia.

CAP.

CAPVT XVIII.

QVae ciuitas antea vnquam fuit, non dico Atheniensium, quae satis late quondam mare tenuisse ¹ dicitur: non ² Carthaginensium, qui permultum classe, maritimisque rebus valuerunt ³: non ⁴ Rhodiorum, quorum vsque ad nostram memoriam ⁵ disciplina ⁶ naualis & gloria remansit: quae ciuitas antea vnquam tam tenuis ⁷, quae tam parua insula fuit, quae non portus suos, & agros, & aliquam partem regionis, atque orae maritimae per se ipsa defenderet? At hercle, aliquot ⁸ annos continuos ante legem Gabiniam ille populus R. cuius vsque ad nostram memoriam nomen inuictum in naualibus pugnis permanerat, magna ac multo maxima parte non modo utilitatis, sed dignitatis, atque imperii caruit ⁹. Nos, quorum maiores Antiochum regem classe Perienque superarunt, omnibusque naualibus pugnis Carthaginenses, homines in maritimis rebus exercitatissimos paratissimosque ¹⁰ vicerunt, ¹¹ nullo in loco iam praedonibus pares esse poteramus. Nos quoque, qui antea non modo Italiam tutam habebamus ¹², sed omnes foecios in vltimis oris ¹³ auctoritate nostri impe-

¹ Imperium tenuisse maritimum. ² non dico urbem. ³ qui multas naues in mari habuerunt. ⁴ non dico urbem. ⁵ aetatem. ⁶ fortitudo. ⁷ parua, vilis. ⁸ per aliquot. ⁹ amiserat maximam partem gloriae pristinae & utilitatis. ¹⁰ fortissimos, alacres. ¹¹ nos ipsi. ¹² feceramus. ¹³ in extremis mundi finibus.

perii saluos praestare ¹⁴ poteramus, tum ¹⁵, cum insula Delos tam procul a nobis in Aegaeo mari posita, quo ¹⁶ omnes ¹⁷ vndique cum mercibus atque oneribus commeabant ¹⁸, referta ¹⁹ diuitiis, parua, sine muro nihil timebat: iidem ²⁰ non modo prouinciis, atque oris Italiae maritimis, ac portibus nostris, sed etiam Appia iam via ²¹ carebamus: & his temporibus non pudebat magistratus ²² populi Romani in hunc ipsum locum ²³ ascendere, cum eum ²⁴ vobis maiores vestri exuuiis nauticis ²⁵, & classium spoliis ornatum reliquissent.

¹⁴ tueri. ¹⁵ illo tempore. ¹⁶ ad quam. ¹⁷ mercatores. ¹⁸ nauigabant. ¹⁹ plena, abundans. ²⁰ nos ipsi. ²¹ quam infestare coeperant praedones. ²² Senatores & consules, qui summum magistratum in vrbe gerebant. ²³ in rostra. ²⁴ hunc locum. ²⁵ Antiarum nauibus, quarum rostris affixis hic locus exornatus erat.

CAPVT XIX.

Bono ¹ te animo tum ², Q. Hortensi, populus R. & ceteros, qui ³ erant in eadem sententia, dicere existimauit ea, quae sentiebatis: sed tamen in salute communi idem populus Rom. dolori suo ⁴ maluit, quam auctoritati vestrae obtemperare. Itaque vna lex ⁵, vnus vir ⁶, vnus annus, non modo nos
illa

¹ Ex bono. ² illo tempore. ³ qui idem tecum sentiebant. ⁴ tristitiae suae, dum dolebat populus, mare clausum esse a praedonibus, & ideo factam esse annonae caritatem. ⁵ Gabinia. ⁶ Pompeius.

7 ab

illa ⁷ miseria ac turpitudine liberauit, sed etiam effecit, vt aliquando ⁸ vere videremur omnibus gentibus ac nationibus terra, marique imperare. Quo mihi etiam indignius videtur obtrectatum esse adhuc, Gabinio dicam, ane Pompeio, an vtrique ⁹ (id quod est verius) ne legaretur ¹⁰ A. Gabinius Cn. Pompeio expetenti ¹¹ ac postulanti? Vtrum ¹² ille, qui postulat legatum ad tantum bellum, quem velit, idoneus ¹³ non est, qui impetret ¹⁴, cum ¹⁵ ceteri ad expilandos socios ¹⁶, diripiendasque prouincias, quos ¹⁷ voluerunt, legatos eduxerint? an ipse, cuius lege ¹⁸ salus ac dignitas populo Rom. atque omnibus gentibus constituta ¹⁹ est, expers esse ²⁰ debet gloriae eius ²¹ imperatoris, atque eius exercitus, qui consilio ipsius, atque periculo est constitutus? an C. Falcius, Q. Metellus, Q. Coelius Latiniensis, Cn. Lentulus, quos omnes honoris causa nomino, cum trib. pl. fuissent, anno proximo legati esse potuerunt; in hoc vno Gabinio sunt tam diligentes ²², qui ²³ in hoc bello, quod lege Gabinia geritur, in hoc imperatore, atque exercitu, quem
per

⁷ ab illa. ⁸ tandem adhuc. ⁹ & in eo indignius atque iniquius factum esse videtur mihi, quod post legem latam tamen quidam aduersati sunt, nescio, an Gabinio, an Pompeio, an vero ambobus. ¹⁰ legatus & vicarius daretur. ¹¹ qui petebat, Gabinium sibi dari legatum. ¹² annon. ¹³ dignus. ¹⁴ qui id impetret, quod petit. ¹⁵ cum tamen. ¹⁶ vexandos. ¹⁷ quoscunque. ¹⁸ per cuius legem. ¹⁹ restituta, confirmata. ²⁰ carere, priuari, ²¹ huius. ²² inimici sunt tam solliciti, cauti, scrupulosi. ²³ qui tamen Gabinius.

²⁴ cura

per vos ²⁴ ipse constituit, etiam praecipuo iure esse deberet ²⁵ de ²⁶ quo legando spero consules ad senatum relatuos ²⁷: qui ²⁸ si dubitabunt ²⁹, aut grauabuntur ³⁰, ego me profiteor relaturum: neque me impedit cuiusquam, Quirites, inimicum edictum, quo minus ³¹ fretus vobis ³², vestrum ius, beneficiumque defendam: neque praeter intercessionem ³³, quidquam audiam ³⁴: de qua ³⁵ (vt arbitror) isti ipsi, qui minantur, etiam atque etiam ³⁶, qui ³⁷ id liceat, considerabunt. Mea ³⁸ quidem sententia, Quirites, vnus ³⁹ A. Gabinus, belli maritimi, rerumque gestarum auctor, comes ⁴⁰ Cn. Pompeio adscribitur ⁴¹, propterea quod alter ⁴² vni ⁴³ id bellum suscipiendum vestris suffragiis ⁴⁴ detulit ⁴⁵, alter ⁴⁶ delatum ⁴⁷ susceptumque confecit ⁴⁸,

²⁴ cum vestra voluntate, iussu vestro. ²⁵ prae caeteris omnibus mitti deberet legatus. ²⁶ vt vero hic Gabinus detur legatus. ²⁷ Consules dicturos esse in Senatu. ²⁸ Consules. ²⁹ si non audebunt. ³⁰ id non libenter facient. ³¹ quin, vt non. ³² dum innitor vestra voluntate & consensu. ³³ prohibitionem publicam. ³⁴ respectiren. ³⁵ intercessione. ³⁶ diu, saepe. ³⁷ quatenus, quomodo. ³⁸ ex mea. ³⁹ soles. ⁴⁰ legatus. ⁴¹ datur. ⁴² Gabinus. ⁴³ Pompeio. ⁴⁴ iuxta consensum vestrum. ⁴⁵ commisit. ⁴⁶ Pompeius. ⁴⁷ bellum, quod ipsi commissum erat. ⁴⁸ ad finem feliciter perduxit.

CAPVT XX.

Reliquum est, vt de Q. Catuli auctoritate & sententia dicendum esse videatur: qui cum ex ¹
VO-

vobis quaereret, si in vno Cn. Pompeio omnia poneretis ², si quid de eo factum esset ³, in quo spem essetis habituri: cepit magnum suae virtutis fructum ⁴, ac dignitatis, cum omnes prope vna ⁵ voce in eo ipso ⁶ vos spem habituros esse dixistis ⁷. Etenim talis est vir, vt nulla res tanta ⁸ sit, ac tam difficilis, quam ille non & consilio regere, & ⁹ integritate tueri, & virtute conficere possit, sed in hoc ipso ¹⁰ ab eo vehementissime dissentio, quod ¹¹, quo minus certa est hominum ac minus diuturna vita, hoc magis republ. dum ¹² per deos immortales licet ¹³, frui ¹⁴, debet summi hominis vita atque virtute. At enim ¹⁵ nihil noui fiat contra exempla atque instituta ¹⁶ maiorum. Non dico hoc loco maiores nostros semper in pace consuetudini ¹⁷, in bello vtilitati paruisse ¹⁸, semper ad ¹⁹ nouos casus temporum, nouorum consiliorum rationes accommodasse ²⁰, non dicam duo bella maxima, Punicum & Hispaniense, ab vno ²¹ imperatore esse confecta: duas vrbes potentissimas,

² si bellum hoc soli Pompeio administrandum committeretis. ³ si contingeret eum mori; si quid humani Pompeio accideret. ⁴ vtilitatem, honorem. ⁵ vnanimi. ⁶ Catulo. ⁷ respondistis Catulo interroganti. ⁸ tam grauis. ⁹ sua. ¹⁰ quod Catulus putat, Pompeio hoc bellum Mithridaticum non esse committendum. ¹¹ quoniam. ¹² quatenus, quamdiu, quousque. ¹³ dum dii hoc sinunt, vt possimus frui felicitate Pompeii. ¹⁴ fructum & commoditatem capite ex vita & virtute eius. ¹⁵ ita porro obiicit Catulus. ¹⁶ mores, *Verordnungen*. ¹⁷ paruisse. ¹⁸ obseruasse eam. ¹⁹ circa. ²⁰ pro ratione temporum & casuum nouorum, noua etiam iniisse consilia. ²¹ P. Scipione Aemiliano.

22 in-

mas, quae huic imperio maxime minabantur ²², Carthaginem atque Numantiam ab eodem Scipione esse deletas: non commemorabo, nuper ita vobis patribusque ²³ vestris esse visum ²⁴, ut in vno C. Mario spes imperii poneretur, ut idem cum Iugurtha, idem cum Cimbris, idem cum Theutonis bellum administraret. In ipso Cn. Pompeio, in quo noui ²⁵ constitui nihil vult Q. Catulus, quam multa sint noua ²⁶, summaque ²⁷ Catuli voluntate constituta, recordamini.

²² interitum. ²³ Senatoribus. ²⁴ placuisse. ²⁵ nouum. ²⁶ quae in aliis Imperatoribus antea non fuerunt. ²⁷ quae ipse etiam Catulus libenter fassus est esse in Pompeio.

CAPVT XXI.

Quid ¹ enim tam nouum, quam adolescentulum priuatum ², exercitum difficili ³ reipublicae tempore conficere ⁴? confecit; huic ⁵ praeesse? praefuit; rem optime ductu suo gerere? gesit. Quid tam praeter consuetudinem, quam homini peradolescenti, cuius a senatorio gradu ⁶ aetas ⁷ longe abesset, imperium atque exercitum dari? Siciliam permitti, atque Africam, bellumque in ea administrandum? Fuit ⁸ in his prouinciis singulari innocentia,

¹ Ut igitur aliqua noua & insolita recenseam, quae in Pompeio sunt, quid esse potest tam nouum? ² qui priuatam adhuc vitam agebat, & nondum gesserat magistratum. ³ cum difficilia & periculosa essent reipublicae tempora, ob bellum ciuile cum Carbone. ⁴ colligere, comparare. ⁵ huic bello. ⁶ honore. ⁷ adhuc iuuenilis. ⁸ sese praebuit, vixit.

H

9 in-

tia ⁹, grauitate, virtute: bellum in Africa maximum confecit ¹⁰, victorem exercitum deportauit ¹¹. Quid vero tam inauditum, quam equitem Rom. triumphare? at eam quoque rem populus Romanus non modo vidit, sed etiam studio ¹² omni visendam putauit. Quid tam inusitatum, quam vt, cum duo consules clarissimi fortissimique essent ¹³, eques Roman. ad bellum maximum formidolosissimumque pro ¹⁴ consule mitteretur? missus est ¹⁵. Quo quidem tempore, cum esset non nemo ¹⁶ in senatu, qui diceret, NON OPORTERE MITTI ¹⁷ HOMINEM PRIVATVM PRO CONSVLE; L. Philippus dixisse dicitur, NON SE ILLVM SVA ¹⁸ SENTENTIA PRO CONSVLE, SED PRO CONSVLIBVS ¹⁹ MITTERE. Tanta in eo ²⁰ reipub. bene gerendae spes constituebatur, vt duorum consulum munus ²¹ vnus adolescentis virtuti ²² committeretur. Quid tam singulare, quam vt ex ²³ senatus consulto legibus solutus ²⁴ consul ante fieret, quam vllum alium magistratum per leges ²⁵ capere ²⁶ licuisset? quid tam incredibile, quam

⁹ integritate. ¹⁰ ad finem perduxit. ¹¹ cum classe reduxit in patriam. ¹² cupiditate. ¹³ adessent. ¹⁴ loco Consulis. ¹⁵ & tamen hic Pompeius missus est. ¹⁶ aliquis. ¹⁷ ad bellum cum summo imperio. ¹⁸ iuxta suam sententiam. ¹⁹ loco vtriusque Consulis. ²⁰ Pompeio. ²¹ officium. ²² fortitudini. ²³ iuxta decretum Senatus. ²⁴ per dispensationem; vti loqui solemus. ²⁵ quod alias leges postulant. ²⁶ gerere. Sensus est: fiebat Consul, etiam nondum habebat eos annos, qui per leges requirebantur ad gerendum Consulatum.

27 se-

quam ut iterum ²⁷ eques Rom. ex S. C. triumpharet? quae in omnibus ²⁸ hominibus noua post hominum memoriam constituta sunt, ea tam multa non sunt, quam haec, quae in hoc vno homine vidimus. Atque haec tot exempla, tanta, ac tam noua, profecta ²⁹ sunt in eundem hominem a Q. Catulo, atque a ³⁰ ceterorum eiusdem ³¹ dignitatis amplissimorum hominum auctoritate.

²⁷ secunda vice. ²⁸ quod si etiam omnes homines cogitemus, quibus aliquid noui permissum fuit, tamen tot noua in omnibus simul non fuerunt, quot in Pompeio. ²⁹ venerunt, collata, permisa sunt, profluxerunt. ³⁰ ex voluntate Q. Catuli. ³¹ qui in pari sunt auctoritate cum Q. Catulo.

CAPVT XXII.

Quare videant, ne ¹ sit per iniquum ², & non ferendum, illorum auctoritatem de Cn. Pompeii dignitate a vobis comprobata semper esse ³, vestrum ab illis ⁴ de eodem homine ⁵ iudicium populi que Rom. auctoritatem improbari ⁶, praesertim cum iam suo iure ⁷ populus Roman. in hoc homine suam auctoritatem vel ⁸ contra omnes, qui dissentiunt, possit defendere: propterea quod ⁹ istis ¹⁰ reclamantibus ¹¹, vos vnum illum ex omnibus delegistis,

¹ Annon. ² valde iniquum. ³ cum illorum nunc aduersariorum nostrorum auctoritas auxerit dignitatem Pompeii, quod vos etiam laudauistis. ⁴ Catulo & Hortensio. ⁵ Pompeio. ⁶ nunc reici. ⁷ vi iuris, quod habet populus Romanus. ⁸ etiam. ⁹ quoniam. ¹⁰ Catulo & Hortensio. ¹¹ nolentibus, aduersantibus.

H 2

13 cui

stis, quem ¹² bello praedonum praeponeretis, Hoc si vos temere ¹³ fecistis & reip. parum ¹⁴ consulistis; recte isti ¹⁵ studia ¹⁶ vestra suis consiliis regere ¹⁷ conantur: sin ¹⁸ autem vos plus ¹⁹ tum ²⁰ in repub. vidistis, vos, his ²¹ repugnantibus, per ²² vosmetiplos dignitatem huic imperio, salutem orbi terrarum attulistis ²³; aliquando ²⁴ isti ²⁵ principes, & sibi, & ceteris, populi Rom. vniuersi auctoritati parendum esse fateantur ²⁶. Atque in hoc bello Asiatico & regio ²⁷, non solum militaris illa virtus, quae est in Cn. Pompeio singularis, sed aliae quoque virtutes animi multae, & magnae requiruntur. Difficile est in Asia, Cilicia, Syria, regnisque interiorum nationum ita versari ²⁸ vestrum imperatorem, vt nihil aliud quam de hoste ac de laude cogitet ²⁹: deinde etiam si qui ³⁰ sunt pudore ac temperantia moderata.

¹² cui committeretis bellum cum praedonibus gerendum. ¹³ inconsulto, temerarie. ¹⁴ non satis recte aut prudenter. ¹⁵ Catulus & Hortensius. ¹⁶ suffragia, voluntatem. ¹⁷ moderari suaderet vobis & dissuaderet. ¹⁸ quodsi. ¹⁹ accuratius. ²⁰ illo tempore. ²¹ tametsi hi noluerunt. ²² vestro arbitrio, contra horum voluntatem. ²³ dum tam feliciter piratico bello praefecistis Pompeium. ²⁴ tandem. ²⁵ clarissimi viri. ²⁶ fateantur, necesse esse, vt ipsi & ceteri aduersarii pareant auctoritari & voluntati totius populi Romani. ²⁷ quod contra reges, Mithridatem & Tigranem geritur. ²⁸ viuere. ²⁹ vt in tam diuitibus prouinciis non tam lucrum suum quaerat, quam potius gloriam ab hoste vincendo. ³⁰ aliqui imperatores.

ratiore, tamen eos esse tales ³¹ propter multitudinem cupidorum ³² hominum nemo arbitratur. Difficile est dictu ³³, Quirites, quanto in odio sumus apud exteras nationes propter eorum ³⁴, quos ad eos ³⁵ per hos ³⁶ annos cum imperio misimus, iniurias ³⁷ ac libidines. Quod enim fanum ³⁸ putatis in illis terris ³⁹, nostris magistratibus religiosum ⁴⁰? quam ciuitatem sanctam ⁴¹? quam domum satis clausam ac munitam fuisse? vrbes iam locupletes ac copiosae ⁴² requiruntur ⁴³, quibus causa belli propter diripiendi cupiditatem inferatur. Libenter haec coram ⁴⁴ cum Q. Catulo & Q. Hortensio disputarem, summis & clarissimis viris, Nouerunt enim sociorum vulnera ⁴⁵, vident eorum calamitates, querimonias audiunt. Pro sociis vos contra hostes exercitum mittere putatis, an hostium simulatione ⁴⁶, contra socios atque amicos? quae ciuitas est in Asia, quae non modo imperatoris, aut legati, sed vnus tribuni militum animos ac spiritus ⁴⁷ capere ⁴⁸ possit?

³¹ non avaros, temperantes. ³² auarorum. ³³ non potest satis dici. ³⁴ Imperatorum. ³⁵ exteras nationes. ³⁶ inde ab aliquot annis. ³⁷ rapinas, furta. ³⁸ templum. ³⁹ prouinciis. ⁴⁰ inuiolatam mansisse. ⁴¹ inuiolatam. ⁴² in quibus rerum omnium copia est. ⁴³ desiderantur a nostris auaris Imperatoribus. ⁴⁴ oretenus. ⁴⁵ iniurias sociis illatas. ⁴⁶ dum simulant & praetendunt Imperatores avari, se ducere exercitum contra hostem, cum tamen potius eum ducant contra socios & amicos nostros diuites, quos volunt diripere. ⁴⁷ avaros. ⁴⁸ satiare, continere a rapinis, iniuriis.

CAPVT XXIII.

QUare, etiam si quem ¹ habetis, qui collatis signis ² exercitus regios superare posse videatur: tamen nisi erit idem ³, qui se a pecuniis sociorum, qui ab eorum coniugibus ac liberis, qui ab ornamentis fanorum atque oppidorum, qui ab auro, gazaque regia, manus, oculos, animum cohibere ⁴ possit; non erit idoneus, qui ad bellum Asiaticum regiumque mittatur ⁵. Ecquam ⁶ putatis ciuitatem pacatam ⁷ fuisse, quae locuples sit? ecquam esse locupletem, quae istis ⁸ pacata esse videatur? Ora ⁹ maritima, Quirites, Cn. Pompeium non solum propter rei militaris gloriam, sed etiam propter animi continentiam ¹⁰ requisit ¹¹. Videbat enim praetores locupletari quotannis pecunia publica ¹², praeter paucos: neque nos quidquam aliud adsequi classium nomine, nisi ut detrimentis accipiendis ¹³ maiore affici turpitudine videremur. Nunc qua ¹⁴ cupiditate homines in prouincias, quibus iacturis ¹⁵, quibus conditionibus profiscantur, ignorant videlicet ¹⁶ isti,

¹ Aliquem alium imperatorem praeter Pompeium. ² in praelio. ³ nisi ita erit comparatus. ⁴ abstinere. ⁵ cum summo imperio. ⁶ ecce vero quam. ⁷ liberam fuisse a direptione imperatorum, etiamsi ea bello caruerit. ⁸ rapacibus Imperatoribus. ⁹ regiones mari adiacentes. ¹⁰ temperantiam. ¹¹ studiose quaesit, ut ille praeficeretur bello piratico. ¹² per eam pecuniam, quae ex vestigalibus redibat. ¹³ dum detrimenta maxima accipimus. ¹⁴ quanta eum cupiditate & auaritia. ¹⁵ in commodis nostris.

¹⁶ isti ¹⁷, qui ad vnum ¹⁸ deferenda esse omnia non arbitrantur? quasi vero Cn. Pompeium non cum ¹⁹ suis virtutibus, tum etiam alienis vitiis ²⁰ magnum esse videamus. Quare nolite dubitare, quin huic vni credatis omnia, qui inter annos tot ²¹ vnus inuentus sit, quem focii in vrbes suas cum exercitu venisse gaudeant. Quod si auctoritatibus ²² hanc causam, Quirites, confirmandam putatis, est vobis auctor ²³ vir bellorum omnium, maximarumque rerum peritissimus P. Seruilius: cuius tantae res gestae terra marique exstiterunt ²⁴, vt, cum de bello deliberetis, auctor ²⁵ vobis grauior esse nemo debeat: est C. Curio summis vestris beneficiis, maximisque rebus gestis, summo ingenio & prudentia praeditus: est Cn. Lentulus, in quo omnes pro ²⁶ amplissimis vestris honoribus ²⁷, summum consilium, summam grauitatem esse cognoscitis: est C. Cassius, integritate, virtute, constantia singulari. Quare videte, vt ²⁸ horum auctoritatibus, illorum orationi, qui dissentiunt, respondere posse videamur.

¹⁶ Ironia. ¹⁷ Catulus & eius focii. ¹⁸ solum Pompeium. ¹⁹ tam. ²⁰ ex comparatione virtutum Pompeii, cum vitiis aliorum Imperatorum. ²¹ inde a tam multis annis. ²² exemplis, quae opponi possint Catulo. ²³ suadet hoc etiam vobis. ²⁴ fuerunt. ²⁵ suasor, cuius auctoritas magis respici debeat. ²⁶ iuxta. ²⁷ qui in illum a vobis collocati fuerunt. ²⁸ quomodo, quam egregie.

CAPVT XXIV.

QVae cum ita sint, C. Manili, primum istam tuam & legem, & voluntatem, & sententiam laudo,

H 4

do,

do, vehementissimeque comprobo: deinde te hortor, ut auctore populo Rom. ¹ maneas in sententia, neue cuiusquam vim, aut minas pertimescas. Primum in te satis esse animi ², perseverantiaeque arbitror: deinde cum tantam multitudinem ³ cum tanto studio ⁴ adesse videamus, quantam non iterum ⁵ in eodem homine praeficiendo ⁶ vidimus; quid est, quod aut de re aut de perficiendi facultate dubitemus? Ego autem, quidquid in me est studii ⁷, consilii, laboris, ingenii, quidquid hoc beneficio populi R. atque hac potestate praetoria ⁸, quidquid auctoritate, fide, constantia possum, id omne ad hanc rem conficiendam tibi & populo Rom. polliceor & defero ⁹, testorque omnes deos, & eos maxime, qui huic loco temploque ¹⁰ praesident, qui omnium mentes eorum, qui ad rempubl. adeunt, ¹¹ maxime perspiciunt, me hoc neque rogatu facere cuiusquam, neque quo ¹² Cn. Pompeii gratiam ¹³ mihi per hanc causam ¹⁴ conciliari putem, neque quo mihi ex cuiusquam amplitudine ¹⁵, aut praesidia periculis, aut adiumenta honoribus quaeram: propterea quod pericula facile, ut ¹⁶ hominem praestare oportet, innocentia tecti ¹⁷ pel-

¹ Quoniam ita iubet populus Romanus. ² fortitudinis, *Resolution.* ³ populi. ⁴ favore. ⁵ alioquin, alio tempore, antehac. ⁶ quando Pompeius praefici bello debuit. ⁷ fauoris, officii. ⁸ dum ego iam Praetor sum. ⁹ offero. ¹⁰ foro acrostris. ¹¹ gubernant. ¹² ut, quod. ¹³ fauorem. ¹⁴ hanc legis suasionem. ¹⁵ honoribus. ¹⁶ velut.

¹⁷ dum

¹⁷ pellemus, honorem autem neque ab vno ¹⁸, neque ex hoc loco, sed eadem nostra illa laboriosissima ratione vitae ¹⁹, si vestra voluntas feret, consequemur. Quamobrem, quidquid in hac causa mihi susceptum ²⁰ est, Quirites, id omne me reipublicae causa suscepisse confirmo: tantumque abest, ut aliquam bonam gratiam mihi quaesisse videar, ut multas etiam similtates partim obscuras, partim apertas intelligam, mihi non necessarias ²¹, vobis non inutiles, suscepisse. Sed ego me hoc honore praeditum, tantis vestris beneficiis affectum ²², statui ²³, Quirites, vestram voluntatem, & reipublicae dignitatem, & salutem prouinciarum atque sociorum, meis omnibus commodis & rationibus ²⁴ praeferre oportere.

¹⁷ dum innocentia mea me tuetur. ¹⁸ Pompeio. ¹⁹ per eloquentiam, qua defendo priuatos viros. ²⁰ a me actum. ²¹ quarum ego quidem libenter carere possem & vellem, sed libenter tamen eas in me suscipiam, dummodo ex iis aliqua utilitas ad vos profluat. ²² postquam ornatus & affectus. ²³ iudicavi. ²⁴ utilitati priuatae.

SENTENTIAE.

Vestigalia sunt nerui reipublicae.

Sapientiae est videre, multorum ciuium calamitatem a republica seiunctam esse non posse.

Non possunt vna in ciuitate multi rem atque fortunas amittere, ut non plures secum in eandem calamitatem trahant.

H 5

Regum

Regum afflictatae fortunae facile multorum opes alliciunt ad misericordiam, maximeque eorum, qui aut reges sunt, aut viuunt in regno; quod regale iis nomen magnum sanctum esse videatur.

In summo imperatore has virtutes inesse oportet, scientiam rei militaris, virtutem, auctoritatem, felicitatem.

Hiemi, non auaritiae per fugium maiores nostri in sociorum amicorum tectis esse voluerunt.

Auctoritas multum in bellis administrandis atque imperio militari valet.

Certum est, homines in magnis rebus, ut aut contemnant, aut metuant, aut oderint, aut ament, opinione non minus famae, quam aliqua certa ratione commoueri.

Magnis imperatoribus non solum propter virtutem, sed etiam propter fortunam, saepius imperia mandata, atque exercitus sunt commissi.

Quo minus certa est hominum ac minus diuturna vita, hoc magis respublica, dum per deos immortales licet, frui debet summi hominis vita atque virtute.

Dii omnium mentes eorum, qui ad rempublicam adeunt, maxime perspiciunt.

Viro bono statutum esse debet, populi voluntatem & reipublicae dignitatem, & salutem prouinciarum atque sociorum, omnibus suis commodis & rationibus praeferre.

ORA-

ORATIO VI.

quae est prima

IN L. CATILINAM.

Argumentum Orationis I. in Catilinam.

L Sergius Catilina, nobilis genere, & Africae nuper Proprætor luxuria & quae inde exoritur, egestate commotus, urbis incendendae, & procerum interficiendorum consilia cepit, in societatem assumptis Lentulo iterum Praetore, Cethego, aliisque nobilissimis, nec non nequissimis quoque Romanae iuuentutis. Aliquoties vero de insidiis, quas in foro & campo Martio consulatus competitoribus struxerat, vel fortuna vel consiliis deiectus: cum tandem in M. Læcae domo nocturnum conuentum ageret & Consulis sibi virtutem obstare quereretur, reperti sunt duo Equites, qui promitterent, se mane salutandi causa ad Ciceronem ituros, ipsumque in lecto occisuros esse. Haec cum Fulvia quaedam ex amatore, coniurationis socio, vix dum coetu dimisso, audiuiisset, eadem nocte insidias Ciceroni patefecit, qui clausis foribus percussores summouit, & Senatu in aede Iouis Statoris habito grauissima hac Oratione Catilinam, qui & ipse in Senatum venerat, perstrinxit, & ut in castra Manlii Centurionis, quem ad sollicitandos Syllae colonos in Etruriam praemiserat, quamprimum discederet, etiam atque etiam hortatus est.

Genus causae proprie non statuitur, nisi a deliberatiuo genere multum habere dicamus, dum de exitu Catilinae agit; magis vero ad inuectiuas referenda est haec Oratio, adeoque ad genus demonstratiuum.

Habita est Oratio in Senatu anno V. C. DCXC. VI. Id. Nou. anno aetatis Cic. XLIV. ipso & M. Antonio Coss. Euentus fuit, ut Catilina vrbe egrederetur noctu.